

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**ČESKÉ PŘEKLADY EVŽENA ONĚGINA
(GENDEROVÁ SROVNÁVACÍ ANALÝZA)**

**THE CZECH TRANSLATIONS OF EUGENE ONEGIN
(THE GENDER-RELATED COMPARATIVE ANALYSIS)**

VYPRACOVALA: Milena Sotolářová

VEDOUCÍ PRÁCE: Doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSs.

2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 31.3.2014

---

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Zdeňce Vychodilové, CSc., za ochotu, trpělivost a cenné rady, které mi poskytla při vedení práce.

---

podpis

OBSAH

ÚVOD	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	7
1 Evžen Oněgin a jeho význam pro světovou literaturu	8
1.1.1 Změna politických nálad.....	8
1.1.2 Povstání děkabristů.....	9
1.1.3 Výměna carů na ruském trůnu	10
1.2 Význam díla.....	11
2 Česká překladatelská tradice Evžena Oněgina	13
2.1 České překlady Oněgina od 30. let 19. století do roku 1934.....	13
2.2 České překlady Evžena Oněgina v letech 1936 – 2006.....	15
2.2.1 Josef Hora	15
2.2.2 Olga Mašková.....	16
2.2.3 Milan Dvořák.....	16
3 Genderová studia	18
3.1 Gender versus pohlaví	18
3.2 Gender a historický vývoj postavení mužů a žen	19
3.3 Gender v České republice před a po roce 1989	20
4 Genderová lingvistika	22
4.1 Genderová lingvistika v Rusku.....	22
4.2 Genderová lingvistika v překladu	23
4.3 Jazyk mužů a jazyk žen v překladu	24
4.3.1 Užívání zájmen v ženském překladu	24
4.3.2 Užívání částic v ženském překladu.....	25
4.3.3 Rozdíly v užívání přídavných jmen.....	25
4.3.4 Užívání sloves v ženském překladu.....	26
4.3.5 Syntaktické rozdíly	26
4.3.6 Stavba věty.....	26
4.3.7 Asociativní oblast	27
4.3.8 Rozdíly v lexikální rovině	28
4.3.9 Expresivita	28
4.3.10 Větší konkrétnost ve výpovědích žen	29
II. PRAKTICKÁ ČÁST	31
5 Analýza	32
5.1 Hlava první	33
5.1 Hlava druhá.....	38
5.3 Hlava třetí	44
5.4 Hlava čtvrtá.....	50
5.5 Hlava pátá	55
5.6 Hlava šestá	61
5.7 Hlava sedmá.....	66
5.8 Hlava osmá	71
5.9 Shrnutí.....	77
ZÁVĚR	79
PE3IOME	82
BIBIOGRAFIE	88
Literatura.....	88
Excerpované zdroje	89

Internetové zdroje	89
PŘÍLOHY	91

ÚVOD

Překladatel je tím lepší, čím nenápadnější je jeho účast na díle.

Jiří Levý

Puškinův *Oněgin* je bezesporu dílem, které zásadním způsobem ovlivnilo světovou literaturu a zůstává aktuální, přestože od doby, kdy bylo napsáno, uběhla už téměř dvě staletí. Za to, že se z tohoto románu ve verších můžeme těšit, vděčíme samozřejmě práci spisovatelově, neméně však také mistrné práci překladatelů, která tomuto dílu dovoluje překročit hranice spisovatelova jazyka.

Je obecně známým faktem, že práce překladatelů bývá mnohdy nedoceněna. Klade vysoké požadavky jak na znalost jazyka cizího, tak i na znalost jazyka mateřského. Vyžaduje špičkovou znalost kultury, zvyků, tradic národa, reálií a historie dané země. Pokud se navíc jedná o překlad poezie, komplikují překladateli práci rytmus a rýmy.

Na téma *Oněgin* a jeho české překlady byla napsána již spousta odborných prací a statí; cílem této práce ovšem nebude hodnotit, jak se překladatelé vypořádali se zapeklitými místy originálního textu, hledat v textu překladové transformace, které si jednotliví překladatelé volili, zabývat se rytmem a poetikou jednotlivých děl, či snad porovnávat jejich kvalitu. Cílem této práce je zasadit české překlady *Evžena Oněgina* do modernějšího kontextu a věnovat se problematice genderu v překladu, které je v současné době v odborném světě věnována stále větší pozornost.

Je známo, že překladatelův výkon a výslednou podobu jeho snažení ovlivňuje řada faktorů – osobnostní charakteristiky, motivace, únava, stres a další. To vše má vliv na to, jakým způsobem překladatel volí jazykové prostředky, které bude při své práci používat. V této práci budou české překlady *Evžena Oněgina* posuzovány z pohledu genderové problematiky. Tento pojem je obvykle spojován s politickou korektností, přechylováním a rodovou asymetrií v názvech profesí. Další aspekty představují pojmy „jazyk mužů“ a „jazyk žen“. Existují vůbec? Realizuje se jazyk mužů a jazyk žen v překladu? Má gender překladatele vliv na výběr jazykových prostředků? A může se vůbec tento faktor promítnout i v uměleckém, natolik stylizovaném textu, jako je poezie? To jsou otázky, kterými se budeme zabývat na následujících stránkách.

Práce je členěna do dvou hlavních částí – teoretické a praktické. V teoretické části bude představen autor, dílo a jeho význam zasazen do kontextu světové literatury; dále se budeme věnovat historii českých překladů *Evžena Oněgina*. V následující části budou

představení autoři posledních tří překladů zmíněného díla, tedy Josef Hora, Olga Mašková a Milan Dvořák, protože právě jejich překlady se budeme zabývat v praktické části práce. Závěrem teoretické části budou na základě odborné literatury vymezeny pojmy gender a pohlaví, genderová studia, genderová lingvistika, jazyk mužů a jazyk žen. Charakteristiky jazyka mužů a jazyka žen budou zformulovány do základních tezí, týkajících se tendencí volit jazykové prostředky v závislosti na genderu autora textu (v daném případě překladatele).

V praktické části se budeme zabývat samotnou analýzou a porovnáváním vybraných pasáží z *Evžena Oněgina*, na kterých bude potvrzena či vyvrácena platnost zformulovaných tezí v rámci tohoto vzorku. V úplném závěru práce je uveden seznam zdrojů, které byly použity při vypracování této bakalářské práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Evžen Oněgin a jeho význam pro světovou literaturu

Jak bylo zmíněno již v úvodu, *Evžen Oněgin* je dílem, které zůstává stále aktuální. Tato kapitola pojednává o vzniku *Evžena Oněgina*, historických událostech, kterých byl autor při jeho psaní svědkem, a vlivu, který tento román ve verších měl na další generace básníků a spisovatelů.

1.1 Vznik Evžena Oněgina a historické události, které jej provázely

Kišiněv, květen 1823 – právě zde, ve vyhnanství v Besarábii na jihu Ruska, začal Alexandr Sergejevič Puškin psát svého *Oněgina*. Sám básník v úvodu k první kapitole díla projevil pochybnost nad tím, zda bude vůbec někdy dokončeno. Loajalita ze strany jeho nadřízených i místo pobytu byly od začátku nejisté. Během psaní románu ho osud zavál do Michajlovského, Moskvy, Petrohradu, Pavlovska, Carského sela a nakonec i do Boldina, kde své dílo v roce 1830 dokončil. Těchto sedm let, v jejichž průběhu *Oněgina* psal, byl Puškin svědkem řady událostí, které lze považovat za historické milníky a jejichž stopu může pozorný čtenář zachytit v některých pasážích.¹

1.1.1 Změna politických nálad

Přelom 18. a 19. století je třeba vnímat jako zlomové období v dějinách Ruska. Docházelo k zásadním změnám ve společnosti, které byly úzce spojené s oblibou západní – především francouzské – kultury ve vyšších společenských vrstvách. Bylo moderní napodobovat francouzský styl oblékání, způsoby, myšlení a především jazyk. Francouzština tou dobou byla oficiálním jazykem vyšších vrstev, které se k ruštině uchýlovaly jen velmi nerady.

V rukou ruské šlechty běžně kolovaly práce Montesquieua, Voltaira, Rosseua, Diderota či d'Alamberta, které obsahovaly myšlenky naprosto nepřipustné pro tehdejší ruskou kulturu. Francouzští osvícenci tehdy z knih promlouvali o tom, že společnost by měla být utvářena takovým způsobem, aby přinášela prospěch co největšímu počtu lidí, což se samozřejmě značně rozcházelo se zkorumpovaným systémem nevolnictví a

---

¹ BĚHOUNEK, Václav. *Alexandr Sergejevič Puškin – život, dílo ohlasy*. Praha: Práce, 1949.

samoděržaví. Celé učení však poznamenalo řadu vynikajících ruských filozofů jako Lomonosov či Radiščev.²

Další změny ve smýšlení vzdělaných vrstev přinesly napoleonské války. Objevily se nové pojmy „*vlast*“ a „*národ*“ a princip nacionality, který byl založen na právech lidu a vytvářel tím opozici monarchismu, jehož základem byla neohrožitelná moc panovníka. Přestože však carská moc chtěla využít porážku Napoleona k potvrzení své neochvějné síly, důstojníci, kteří se zúčastnili velkých bitev této éry, ji naopak vnímali jako vítězství vlasti. Zavládlo mezi nimi přesvědčení, že armáda, která zachránila zemi před nepřítelem, je předurčena zachránit ji i zevnitř. Začaly vznikat tajné politické organizace, jejichž program byl tvořen radikálně liberalistickými, až republikánskými myšlenkami. Konflikt, který vygradoval povstáním děkabristů, měl tedy své kořeny v této době.³

1.1.2 Povstání děkabristů

Jednou z událostí, která zásadně ovlivnila Puškinův život a tvorbu, je děkabristické povstání, ke kterému došlo 14. prosince 1825. Fakt, že Puškin sympatizoval s děkabristy, je obecně znám. Dokonce se mu dařilo udržovat kontakt s členy tajného předděkabristického spolku Svaz Blaha, které část svých aktivit přeneslo do Kišiněva.⁴

Do celé této záležitosti mohl být zatažen i mnohem víc. Plán povstání byl následující: vyvést vojska na Senátní náměstí a donutit senátora podepsat manifest k ruskému lidu, týkající se svolání ustavujícího shromáždění namísto přísahy Nikolaji I. Sám Puškin později řekl, že kdyby jel 13. prosince na tajnou schůzi k Rylejevovi, vůdci revolučního uskupení Severní spolek, byl by už možná mrtev.⁵

Povstání bylo nakonec krvavě potlačeno. Vzniká vyšetřovací komise a následujícího půl roku probíhají výslechy více než tisíce lidí, mimo jiné i Gribojedova a Puškina. Celkem 578 osob bylo souzeno, pět hlavních představitelů - Pestěl, Muravjev, Rylejev, Bestužev-Rjumin a Kachovskij – odsouzeno k trestu smrti oběšením. Právě v tuto smutnou dobu Puškin píše Cikány a pokračuje v psaní dalších hlav Oněgina.

---

² ИВАНОВ-РАЗУМНИК, Р. В.: *История русской общественной мысли*, т. I-II. Ст. Петербург: [б. и.], 1907.

³ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5. rozš. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008.

⁴ RUBÁŠ, Stanislav. *Já píši Vám: Evžen Oněgin v českých překladech*. Brno: Host, 2009.

⁵ FRYNTA, Emanuel a kol.: *Modří husaři: Z díla děkabristů*. Odeon, Praha, 1967.

O smrti výše jmenovaných se dovídá až 24. července. Spolu s nimi přišel nejen o ideově blízké kolegy, ale především o pět svých blízkých přátel.⁶

1.1.3 Výměna carů na ruském trůnu

První car, který výrazně zasáhl do autorovy tvorby, byl Alexandr I. – „kočující despota“, jak jej Puškin nazýval. A byl to právě Alexandr, kdo Puškina donutil opustit v roce 1820 hlavní město.

Puškin, ovlivněn liberálními myšlenkami, které do Ruska začaly pomalu pronikat z Francie, v Petrohradě v roce 1817 napsal ódu *Volnost*, v níž neskrývaně vyjadřuje svůj nesouhlas s absolutní monarchií, a naopak dává najevo svůj pozitivní vztah k politické svobodě. Mimo to také v ódě popsal strašlivé události noci roku 1801, kdy byl zabit car Pavel I. Podle oficiálních informací byla příčinou carova úmrtí mozková příhoda. Nicméně báseň se šířila a spolu s ní obvinění vládnoucího cara z vraždy jeho předchůdce. Tyto počiny byly zřejmě poslední kapkou, která pomyslně zpečetila jeho osud na dalších několik let, a nebýt přímluv ze strany Karamzina a Žukovského, mohl Puškin za svou nerozvážnost skončit na Sibiři.⁷

Po povstání děkabristů se na trůn dostal car Mikuláš I. a spolu s tím se mnohé změnilo i pro Puškina. Mikuláš nejprve poslal do Pskovské gubernie zkušeného špiona, aby Puškina sledoval, a nakonec se rozhodl osobně se seznámit s tím, jak Puškin smýšlí. Car Puškinovi položil otázku, co by udělal, kdyby se 14. prosince ocitl v Petrohradě. Odpověď, které se mu dostalo, byla svým způsobem odvážná i drzá, ale carovi se zalíbila:

„Všichni mí přátelé byli spiklenci. Nemohl bych se toho neúčastnit; jen to, že jsem tam nebyl, mne zachránilo.“⁸

Mikuláš se proto rozhodl, že od této chvíle bude jediným cenzorem Puškinových děl on (Mikuláš) sám. Spolu s Mikulášem se Puškin dostává v Moskvě do centra

---

⁶ Пушкин и декабристы. *Литературный музей А. С. Пушкина* [online]. 2013 [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: http://gim2-pushkin.do.am/index/pushkin_i_dekabristy/0-30

⁷ Петербург. *Литературный музей А. С. Пушкина* [online]. 2013 [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: <http://gim2-pushkin.do.am/index/peterburg/0-28>

⁸ Пушкин и декабристы. *Литературный музей А. С. Пушкина* [online]. 2013 [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: http://gim2-pushkin.do.am/index/pushkin_i_dekabristy/0-30

pozornosti, což mu zprvu imponuje, ale postupem času zjišťuje, že nemůže publikovat jediné skutečně své dílo, tedy bez osobního souhlasu Mikuláše. I přesto však měl důvod k radosti – byl svobodný a mezi přáteli.⁹

1.2 Význam díla

Evžen Oněgin byl ve své době považován za průkopnické dílo hned z několika důvodů. Dostojevský například zdůrazňuje důležitost hrdiny, kterého Puškin dal ruské literatuře. *Evžen Oněgin* je prototypem zbytečného člověka. Je to mladý šlechtic s francouzským vzděláním, dobrého vychování a vybraných způsobů, s vystupováním – jak sám autor píše – anglického dandyho, který však mrhá svým nadáním a nic nedělá, a ačkoli se na první pohled jeví jako milovník žen, není schopen skutečné lásky. Právě v těchto šlépějích kráčí podobné postavy ruských románů – Rudin, Lavrecký, Pečorin, Čičikov a další.

Ruský literární kritik V. G. Bělinský, který věnoval Puškinově tvorbě několik statí – dvě z nich právě tomuto dílu, své mínění o Puškinově *Oněginovi* vystihl slovy:

„Taková odvaha by udivovala méně, kdyby byl román zamýšlen v próze, ale napsat podobný román ve verších v době, kdy v ruštině nebyl jediný pořádný román ani v próze, – taková odvaha, ospravedlněná obrovským úspěchem, byla nezvratným svědectvím básnickovy geniality.“¹⁰

Bělinský se domnívá, že Puškin našel pro svého Oněgina inspiraci ve známém anglickém básníku Lordu Byronovi a jeho tvorbě. Zároveň však vylučuje jakoukoli podobnost mezi Byronovým Childem Haroldem a *Evženem Oněginem*. Byron vytvořil evropské dílo o evropské společnosti. Puškinovo pojetí je však vyobrazením společenského života v Rusku; zejména právě té vrstvy společnosti, která nejvíc poevropštila. Proto jej Bělinský považuje za první opravdu národní ruskou báseň, která s sebou nese ohromný estetický, historický a společenský význam, a odsuzuje převládající názor, že vše, co je v Rusku vzdělanější a lepší, je zároveň „neruské“.

---

⁹ Пушкин и декабристы. *Литературный музей А. С. Пушкина* [online]. 2013 [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: http://gim2-pushkin.do.am/index/pushkin_i_dekabristy/0-30

¹⁰ BĚHOUNEK, Václav. *Alexandr Sergejevič Puškin – život, dílo ohlasy*. Praha: Práce, 1949.

Do této chvíle se ruská poezie podobala spíše poezii evropské než výtvorům samostatné a na ničem nezávislé inspirace. Puškin tedy prostřednictvím *Oněgina* vytvořil pevný základ pro novou ruskou poezii a literaturu.¹¹

---

¹¹ BĚLINSKIJ, Vissarion Grigorjevič. *Spisy Alexandra Puškina*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955, s. 449.

2 Česká překladatelská tradice Evžena Oněgina

Evžen Oněgin byl pro generace českých překladatelů vždy velmi atraktivní. Svědčí o tom mimo jiné i to, že od roku 1860 do roku 2006 máme k dispozici 21 knižních překladů tohoto díla.¹² Některé z nich nikdy nebyly dokončeny, jiné jsou zcela kompletní. Předtím, než se budeme věnovat třem nejnovějším překladům tohoto románu ve verších, které budou předmětem praktické části bakalářské práce, je třeba ve stručnosti věnovat pozornost závažným překladům předcházejícím, tedy 30. let 19. století až roku 1934.

2.1 České překlady Oněgina od 30. let 19. století do roku 1934

Jan Evangelista Purkyně

Jedním z prvních překladatelů, který se věnoval překladu *Evžena Oněgina*, byl významný český vědec, filozof a básník Jan Evangelista Purkyně. Jakožto Puškinův současník začal román překládat prakticky ihned po jeho úplném ruském vydání, nicméně přeložil jen třetinu první kapitoly a jeho překlad se tedy řadí k neúplným. Na rozdíl od svého následovníka ale zachoval formu, co se týče délky verše, aniž by porušil temporytmus oněginské strofy.¹³

Václav Čeněk Bendl

Prvního kompletního překladu do češtiny se *Oněgin* dočkal v březnu roku 1860 v podání Václava Čenka Bendla – českého duchovního a básníka, který se ve své překladatelské praxi věnoval kromě Puškinovy tvorby také tvorbě Lermontova. Pro jeho poezii bylo typické střídání melancholie a ironie a promítaly se v ní dokonce prvky ruských folklorních písní, skrze něž básník vyjadřoval osobní smutek z marné nebo zrazené lásky. Jeho pokus ukázat české čtenářské obci Puškina jako autora velké poezie byl však riskantní. Tehdejší čtenáři měli zájem spíše o pohádkové příběhy o Meluzíně a o lidovou tvorbu, a proto se u českých nakladatelů setkával s nezájmem.

Nakonec byla Bendlova kniha vydána a vyvolala neočekávaný zájem. Ovšem nejen ze strany obyčejných čtenářů, ale také na policejním ředitelství. Puškin nepatřil

---

¹² ZAHŘÁDKA, Miroslav. *Slovník rusko-českých literárních vztahů*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2008.

¹³ RUBÁŠ, Stanislav. *Já píši Vám: Evžen Oněgin v českých překladech*. Brno: Host, 2009..

k autorům, kteří by ve svých dílech hlásali oddanost neomezené státní moci. Bendl se tedy ocitl v podobné situaci jako jeho spisovatelský vzor.

Bendlův překladatelský počín nebyl nijak jednoduchý, už jen díky tomu, že mnohé v *Oněginovi* zatím čekalo na upřesnění či dovysvětlení v odborné literatuře. První výkladový slovník k tomuto dílu vyšel až 17 let po Bendlově překladu.¹⁴

Přestože jeho verze v některých místech působí strnule, v publikaci Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století je vklad, který Bendl vnesl svým překladem *Oněgina*, zhodnocen následovně:

„Tímto překladem Bendl obohatil český básnický sloh tam, kde hledá odpovídající výraz pro přirozenou, konverzační plynulost básnické dikce.“¹⁵

Václav Alois Jung

O v pořadí třetí významný překlad, datovaný rokem 1889, se zasloužil Václav Alois Jung. Stejně jako předchozí, i Jungovo zpracování se setkalo s vřelým přijetím. Jung jej pracně vylepšoval a zdokonaloval téměř padesát let. O kvalitě jeho překladu svědčí také fakt, že kromě jednoho časopiseckého vydání byl sedmkrát vydán knižně.

Jeho verze překladu se stala inspirací pro básníka Josefa Horu, který na něj prostřednictvím svého překladu *Oněgina* reagoval. Mimo jiné přinesl Jungův překlad nová překladatelská řešení, která usnadnila práci budoucím generacím překladatelů.

Jindřich Najman

Autorem překladu, který uzavírá tuto etapu, je Jindřich Najman. Ačkoli Najmana k překladu *Evžena Oněgina* přiměla pochybnost o kvalitě práce jeho předchůdců (prohlásil o jejich překladech, že jsou „plně nesmyslné“), ve skutečnosti byla několikrát zpochybněna kvalita práce jeho samotného a jeho verze *Oněgina* nikdy nepronikla do širšího povědomí.¹⁶

---

¹⁴ RUBÁŠ, Stanislav. *Já píši Vám: Evžen Oněgin v českých překladech*. Brno: Host, 2009.

¹⁵ HOMOLOVÁ, Květa a kol. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století: Slovníková příručka*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 17.

¹⁶ RUBÁŠ, Stanislav. *Já píši Vám: Evžen Oněgin v českých překladech*. Brno: Host, 2009.

2.2 České překlady Evžena Oněgina v letech 1936 – 2006

2.2.1 Josef Hora

Básník Josef Hora se narodil v roce 1891 v Dobříni a poezii se začal věnovat už jako mladý student gymnázia v Roudnici nad Labem. V této době začal dokonce přispívat do místních časopisů *Rudé proudy* a *Podřipan*. Ve věku čtyřiceti let Hora vydal svou první sbírku nazvanou *Básně*, napsanou pod vlivem symbolismu. Následovala další publikační činnost, jejímž výsledkem byly například sbírky *Strom v květu*, *Pracující den* (zde Hora vyjadřuje svůj zájem o sociální spravedlnost a postavení dělníka ve společnosti), *Bouřlivé jaro*, *Mít křídla* a další.

V jeho tvorbě se promítla i cesta do Itálie a do Ruska. Po návratu z tehdejšího Sovětského svazu básník opustil proletářskou tematiku a začal veřejně vystupovat proti českým komunistům (brožura *Literatura a politika*), protože byl spolu s dalšími významnými literáty jako Seifert, Olbracht či Vančura vyloučen z komunistické strany.

Významně se věnoval překladu ruské poezie Lermontova, Jesenina a Pasternaka. Jeho nejznámějším překladem je však *Evžen Oněgin*, který se objevil na pultech roku 1937, tedy v době hrozby fašizmu.

V době těžké nemoci vydal básnickou sbírku *Zápisky z nemoci* (1945), která je zároveň posledním dílem vydaným za jeho života. V tomtéž roce Josef Hora zemřel a jeho pohřeb se stal národní manifestací z radosti nad nabytou svobodou.¹⁷

Horův překlad *Oněgina* vznikl v době, kdy se ruská literatura i Puškinova osobnost těšily v českém literárním i čtenářském prostředí velké oblibě. Mimo jiné, vyšel v době stého výročí Puškinova úmrtí a zájem o něj jevíli také zástupci ruské imigrace. Jakožto zkušenému básníkovi se Horovi podařilo zachovat rysy tzv. „oněginské strofy“, zachoval hudebnost a lehkost spisovatelova verše, a to vše s citem pro Puškinovu ironii pro vyjadřování. Co se týče Horova ztvárnění hlavních postav, byly v tomto překladu interpretovány „zúžené“ – Oněgin působí ještě zbytečněji a Taťána je zbavena Puškinova ironizujícího odstupu, který jinak není obtížné v původním textu zachytit.¹⁸

---

¹⁷ O Josefu Horovi. *Josef Hora* [online]. 2013 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.josefhora.cz/>

¹⁸ RICHTEREK, Oldřich: *K moderním českým překladům Puškinova Evžena Oněgina*. *Slavia* 69, 2000, č.3, s. 353-360.

2.2.2 Olga Mašková

Česká editorka a překladatelka Olga Mašková se narodila roku 1925. Roku 1944 zakončila studium na gymnáziu v Praze. Nejprve byla zaměstnána jako administrativní síla v zemské radě, ale roku 1950 se stala redaktorkou časopisu Pragopress, později dostala práci v nakladatelství Svět sovětů, kde redigovala časopis Praha – Moskva. Věnovala se překladům z němčiny a ruštiny, v polovině 50. let pak především překladu soudobé ruské poezie a prózy. Poté však, co se týče ruštiny, následovala desetiletá odmlka.

Kromě *Oněgina* je známá také díky překladu obou dílů Goethova *Fausta* a dvoudílnému sborníku *Poezie Sovětské Rusi* (1956), který uspořádala spolu s Josefem Rumlerem.¹⁹

Překlad Olgy Maškové se v porovnání s předchozím vyznačuje naprosto odlišným kulturně-historickým kontextem, v rámci něhož vznikl. 60. léta byla charakteristická určitým uvolněním a romantizující atmosférou ve společnosti, které Mašková pojala jako výzvu k osobitě interpretaci Puškinova textu. Právě v reakci na dobovou atmosféru, či ve snaze přiblížit dílo mladé generaci poněkud neadekvátně posílila romantickou lyričnost textu, která se nejmarkantněji projevila v jejím pojetí hlavní hrdinky, působící v této verzi překladu až parodovaně. Jazyk autora tak ve srovnání s překladem působí jako poněkud „chudší“.²⁰

2.2.3 Milan Dvořák

Milan Dvořák je autorem nejnovějšího překladu *Evžena Oněgina* vydaného v roce 1999. Narodil se roku 1949 v Praze. Jeho budoucí osud překladatele a tlumočnicka byl tak trochu předurčen už z jeho dětských let – 1959 - 1963 žil spolu s rodiči a bratrem Liborem, novinářem a rovněž překladatelem, v Moskvě, kde navštěvoval ruskou školu.

Po návratu do vlasti se nejprve věnoval studiu ekonomie, později však byl nucen z důvodu zhoršující se zrakové vady přejít na tlumočnickví-překladatelství. Dále se živí

---

¹⁹ Olga Mašková. *Databáze českého uměleckého překladu* [online]. 23. 5. 2012 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/Olga%20Ma%C5%A1kov%C3%A1>

²⁰ RICHTEREK, Oldřich: *K moderním českým překladům Puškinova Evžena Oněgina*. *Slavia* 69, 2000, č.3, s. 353-360.

jako konferenční tlumočník a věnuje se překládání ruských zpívajících básníků, jejichž tvorbu rovněž sám interpretuje.²¹

Jeho překlady z ruštiny jsou především uměleckého charakteru; mimo ruštiny se věnuje také překladům z angličtiny, a to hlavně dílům historickým, dokumentárním a životopisným. V prostředí tlumočnicků je znám především jako zakládající člen a první předseda Asociace konferenčních tlumočnicků (ASKOT).²²

Z jeho bohaté třicetileté tlumočnické praxe jednoznačně stojí za zmínku tlumočení Michaila Gorbačova, díky němuž byl přezdíván jako *Hlas Moskvy*. Kromě něj se stal také hlasem Vladimíra Putina a George Bushe.²³

V roce 2012 byla Milanu a Liboru Dvořákovým udělena Cena Rudolfa Medka, kterou jsou oceňovány významné kulturní osobnosti aktivní v oblasti česko-ruských vztahů. Milan Dvořák na dané téma prohlásil:

„Jsem proti tomu, aby se vše ruské šmahem zavrhovalo. Kvůli Stalinovi a Brežněvovi nesmíme zapomenout na Tolstého a Čajkovského.“²⁴

Dvořákov překlád *Oněgina* se vyznačuje snahou ponechat co největší prostor pro dialog s českým čtenářem právě autorovi; vrátit této „krásné poezii“ její nadčasovost beze všeho, co se na ni v průběhu posledního století „nabalilo“. Zejména v porovnání s Horou ve Dvořákově pojetí překladu můžeme najít interpretační postupy méně obratné, na druhou stranu však podtrhuje multisémantickou podstatu Puškinova románu, kterou nelze univerzálním způsobem interpretovat.²⁵

---

²¹ Milan Dvořák. *Databáze českého uměleckého překladu* [online]. 23. 5. 2012 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/Milan%20Dvo%C5%99%C3%A1k>

²² Milan Dvořák. *Milan Dvořák* [online]. Údaj neuveden [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.milandvorak.cz/>

²³ „Simultánní tlumočník žije v neustálém stresu,“ říká Milan Dvořák. *ČT24* [online]. 2008 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/27662-simultanni-tlumocnik-zije-v-neustalem-stresu-rika-milan-dvorak/>

²⁴ Cenu Rudolfa Medka převzali Milan a Libor Dvořákov. *ČT24* [online]. 2012 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/173671-cenu-rudolfa-medka-prevzali-milan-a-libor-dvorakovi/?mobileRedirect=off>

²⁵ RICHTERK, Oldřich: *K moderním českým překladům Puškinova Evžena Oněgina*. *Slavia* 69, 2000, č.3, s. 353-360.

3 Genderová studia

Genderová studia jsou interdisciplinárním oborem, který se v poslední době těší stále větší popularitě. Zvláště v českém akademickém prostředí patří tento obor k poměrně mladým; dříve spadal pod jiné vědní disciplíny jako sociologie, psychologie, antropologie apod.

Předmětem studia tohoto oboru je zkoumání kulturních rozdílů mezi muži a ženami a jejich postavení ve společnosti. Do popředí se zde dostávají otázky rovných příležitostí ve vztahu k institucionálním mechanismům, participace žen na politickém dění, otázky rovných příležitostí na trhu práce nebo účasti žen a mužů na fungování domácnosti.²⁶

Zástupcem klíčových vědeckých institucí, které v České republice zkoumají postavení mužů a žen ve společnosti, je oddělení Gender & sociologie, založené v roce 1990. Mezi jeho aktivity se řadí nejen výzkum a teoretické studium dané problematiky, ale i vysokoškolská výuka a přednášková činnost. Dále také od roku 2000 vydává časopis *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, který je obsahově zaměřen na rozvoj feministických a metodologických konceptů a prezentaci výsledků výzkumů z oblasti genderu.²⁷

3.1 Gender versus pohlaví

Hned na začátku je nutné odlišit dva základní pojmy – gender a pohlaví. Pojem pohlaví se váže k biologii, zatímco gender je pojmem s psychologicko-kulturní konotací. Přestože na první pohled obě vymezení odkazují k témuž, ve skutečnosti se ne u všech jedinců musí nutně překrývat.

Zatímco pohlaví je stálé a v naprosté většině případů jednoznačné, způsob, jakým různé kultury vnímají a vymezují gender, se může lišit, přestože výchozím kritériem je pro všechny kultury biologické pohlaví. Existují také jedinci – intersexuálové – jejichž gender není podložen vyhraněným pohlavím. Na základě výzkumů prováděných na těchto osobách bylo zjištěno, že ve vývoji genderu nehraje hlavní roli skutečné pohlaví, nýbrž sociální vymezení formované výchovou a očekáváním ze strany společnosti. Je zajímavé, že dokonce ani pohlavní hormony nemají vliv na vytváření genderové role.

---

²⁶ Obor genderových studií katedry sociologie FSS MU. *Genderová studia FSS MU* [online]. 2007-2013 [cit. 2013-10-16]. Dostupné z: <http://www.gender.fss.muni.cz/>

²⁷ Gender & sociologie. *Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.* [online]. 2013 [cit. 2013-10-16]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/oddeleni/gender-sociologie>

Nejzávažnějším ze závěrů, které lze vyvodit z prováděných výzkumů, však je, že genderová identita se formuje do věku přibližně dvou let a obvykle ji poté už nelze změnit.

Tyto důkazy jsou v naprostém rozporu s teorií o vrozenosti ženských a mužských vlastností, rysů chování a sexuálních sklonů a vědci označují vliv biologických faktorů na formování genderu za minimální. Klíčem celého formování genderu je tedy proces identifikace a proces kulturního učení.²⁸

3.2 Gender a historický vývoj postavení mužů a žen

Dialog mezi muži a ženami ve společnosti pomyslně probíhá už odedávna. Zvláště v obdobích, kdy se měnily jejich zavedené sociální pozice, probíhal bouřlivě. Do jaké míry můžeme pozorovat odlišnosti v sociálním postavení mužů a žen a jaký má tato odlišnost význam pro to, jak jsou muži a ženy přijímáni ve společnosti, jsou otázky, na které není snadné odpovědět. Pro lepší pochopení tohoto dialogu je třeba si ujasnit, jak se vyvíjelo postavení žen a mužů ve společnosti především ve třech klíčových obdobích.

16. století

První z klíčových období probíhalo mezi lety 1540-1640, kdy bylo postavení ženy ve společnosti a práva žen značně potlačeny. Nicméně právě v tomto období začala rovnoprávnost žen do jisté míry vzrůstat. Ženy, kterým se podařilo založit si živnost, totiž nesly stejnou míru zodpovědnosti jako muž, ačkoli na ně bylo nahlíženo jako na hrozbu, která narušuje zaběhlý řád a napomáhá destrukci společenských rolí obou pohlaví.

V reakci na nastalou situaci vycházejí publikace, které vystavují kritice chování alžbětinských žen a jejich „ohrožování manželského a domácího štěstí“. Opoziční názor reprezentuje feministický pamflet *Haec Hir*, který hlásá rovnost mužů a žen a právo žen žít stejně svobodně jako muži. Dalším významným milníkem je odvrácení se od římsko-katolické církve, které mělo za následek zcela nový pohled na ženu, manželství a domov. Tato éra tedy byla jednou z prvních, v níž došlo k významnému přehodnocování relativní hodnoty muže a ženy.²⁹

---

²⁸ OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000.

²⁹ OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000.

19.století

19. století je jakoby automaticky asociováno s průmyslovou revolucí, která také významně polarizovala muže a ženy. Zatímco muži pracovali v továrnách, žena zůstávala doma a starala se o domácnost a o děti. „Práce“ a „rodina“, které dříve tvořily jeden celek, byly odděleny. Už na počátku 19. století byla, v souvislosti s výše zmíněným, otázka postavení mužů a žen spojována s diskriminací vytvářenou určitými institucemi. To ilustruje i okolnost, že ženy byly vyloučeny z volebního práva a považovány za neschopné využít vzdělání. Feministky ale dosáhly úspěchu alespoň v tom, že pojem občanství byl rozšířen i na ženskou část obyvatel.

Emancipace žen byla odstartována v období, kdy postavení ženy bylo srovnáváno s nesvobodou francouzských rolníků či amerických otroků. John Stuart Mill, autor knihy *O Poddanství žen* (1869), považoval za správné přistupovat k ženám jako k individualitám. Stejně jako v předchozí etapě panovaly ve společnosti obavy o instituci tradičního manželství a také o to, že vztáhnutí dalších práv na ženy by mohlo vést k celkové reformaci feminity a maskulinity.³⁰

Současnost

Ačkoli se na první pohled může zdát, že jsou rozdíly z hlediska zákona a politických práv a povinností překonány, i v dnešní době se setkáváme s názory, že zmíněná reforma postavení žen je okrádá o pocit osobního štěstí a vede k růstu společenského chaosu.

Současná feministická hnutí však zdůrazňují, že stejně jako ženy, i muži jsou vázáni konvenčními definicemi svých rolí, a proto i oni mohou pociťovat nespokojenost. Tento nový postoj, vzrůstající význam ženy v ekonomice, plánované rodičovství, bezpečná umělá kojenecká výživa a další výdobytky naší doby dávají oběma pohlavím nový prostor k seberealizaci na polích, která jim dříve byla jen obtížně dostupná, na základě jejich vlastní volby.³¹

3.3 Gender v České republice před a po roce 1989

Rok 1989 byl pro československou společnost zlomový, a to jak v pozitivním, tak i negativním slova smyslu. Z jedné strany se objevila řada do té doby neznámých

---

³⁰ OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000.

³¹ OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000.

skutečností jako třeba nezaměstnanost, z druhé začala vznikat nová hnutí a neziskové organizace – ekologické, občansko-právní, feministické, genderové a další. Zakladami organizací, které se zabývaly problematikou genderu, byly osobnosti z disidentského hnutí a také cizinky (hlavně Američanky), které vnesly do československého genderového a feministického prostředí nové impulsy. Řada představitelk ženských hnutí a akademiček však působení genderových organizací vnímala negativně a označovala je za „militantní“. Ani to ale nemění nic na faktu, že spolu s nimi do Československa proudily finanční prostředky potřebné na existenci těchto hnutí.

Tehdejší společnost prošla velkou genderovou změnou, spojenou s novým politickým režimem, tržní ekonomikou a celoevropskými tendencemi. V Československu, tak jako v ostatních evropských zemích, byly zaznamenány problémy s vyšší nezaměstnaností žen a s rozdíly v platovém ohodnocení v závislosti na pohlaví. Socialistický režim sice zajistil plné pracovní zapojení žen, které přetrvalo i po revoluci, na druhou stranu však ponechal veškerou péči o děti a domácnost na jejich bedrech.

I přesto, že průzkumy veřejného mínění vypovídají o tom, že by někteří Češi uvítali návrat žen „do domácností“, je v naší společnosti hluboce zakořeněn model emancipované, pracující ženy a dvoukariérového partnerství, které významně ovlivňuje postavení mužů-otců ve společnosti, co se týče odpovědnosti za finanční zabezpečení rodiny a případně jejich postavení po rozvodu.

Obecně tedy platí, že role žen ve společnosti byla liberalizována a diferencována, zatímco role mužů podstoupila řadu změn pozvolně a téměř bez povšimnutí.³²

---

³² SOKAČOVÁ, Linda a APPELTOVÁ, Michaela. *Gender a demokracie 1989-2009*. Praha: Gender Studies, 2009.

4 Genderová lingvistika

V roce 1997 publikovala Jana Valdřová v odborném časopise *Naše řeč* článek *K české genderové lingvistice*, v němž upozorňuje na poměrně novou a rozvíjející se lingvistickou disciplínu, kterou už od počátku provázejí četné problémy – nejednotnost názvu, ztížená dostupnost zahraniční bibliografie, nedostatek česky píšících autorů a s tím související chybějící prostor pro diskuzi.

První, poněkud předpojaté, poznatky o vlivu genderu na výpověď mluvčího k nám proudí z Anglie; později ženy-lingvistky začínají upozorňovat na potlačování ženy v jazyce. 60. a 70. léta, v nichž se dostává do popředí protest proti válce ve Vietnamu a otázky svobody individua, vytvořila úrodnou půdu pro vznik řady rodově neutrálních novotvarů jako „člověk by se divil“. V mnoha institucích vznikají směrnice proti jazykové a fyzické diskriminaci žen, v Kanadě dokonce *Rukojeť pro rodově neutrální označování profesí* z roku 1976.

A tímto zrovnoprávnování žen v jazyce nekončí. V Německu, Rakousku, Francii a dalších evropských zemích se postupně rozšiřuje povinnost firem uvádět ve svých inzerátech obě rodové varianty (např. asistent/asistentka). Další fáze zviditelňování ženy v jazyce nastupuje v 80. letech. Hlavními tématy genderové lingvistiky se postupně stávají analýza konverzačního stylu, mechanismy prosazování moci prostřednictvím jazyka, taktika řečového projevu v cestě za úspěchem a jiné.³³

4.1 Genderová lingvistika v Rusku

V Rusku (stejně jako v ostatních státech bývalého SSSR) se výzkumy v oblasti genderové lingvistiky začaly objevovat přibližně před dvaceti lety. Ve stejné době se zde začal aktivně užívat termín *gender*. V předchozí etapě této problematice nebyla věnována patřičná pozornost. Podobně jako v českém prostředí se objevují problémy s nedostačujícím terminologickým aparátem (chybí výstižný ekvivalent pro samotné slovo *gender*, poněvadž dvojice *секс - пол* zcela neodpovídá anglické dvojici *sex - sex*).

Dalším problémem spočívá v tom, že vědci, kteří se zabývají problematikou genderu, pracují s již uceleným souborem teorií jazyka, jejichž autory jsou R. Lakoff, D. Spender a D. Tannen. Jejich teorie se zde objevují ve formě jednotné ideologie, přestože

---

³³ K české genderové lingvistice. *Naše řeč* [online]. 1997 [cit. 2013-10-17]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7365>

byly vytvořeny v různých obdobích, za jiným účelem a se zcela odlišným pohledem na věc. Toto umělé sloučení má za následek mnohé logické rozpory uvnitř zmíněné ideologie. V současnosti se výzkum genderu v ruské lingvistice stejně jako v českém prostředí dynamicky rozvíjí a do popředí se dostává reprezentace genderu v jazyce (po stránce lexikální, zkoumání frazeologismů), genderová specifika ve verbálním i nonverbálním chování, projevy jazykových stereotypů v reklamě, médiích apod.³⁴

4.2 Genderová lingvistika v překladu

Dalším z aspektů genderové lingvistiky je způsob, jakým ženy a muži v rámci sociálního konceptu genderu odlišně vnímají realitu, a to vede k odlišné interpretaci stejných skutečností. Existuje sice názor, že tato odlišnost se projevuje pouze v soukromém stylu, tedy především v projevech konverzačních a epistolárních, nicméně budeme-li na počín překladatele/překladatelky a jeho přestylizování textu pohlížet jako na literární promluvu, uvidíme text nesoucí stopy odlišné genderové identity.

Jeden z prvních výzkumů v oblasti genderu v překladu v České republice uskutečnila v roce 2004 Sabina Širokovská. Ve svém článku pojmenovaném *Dvojí překlad knihy D. H. Lawrence Milenec Lady Chatterleyové z perspektivy genderu* analyzovala prvky mužské a ženské řeči a došla k následujícím závěrům:

1. Nejmarkantnější rozdíly mezi překladem muže a ženy se projevují v emocionálních pasážích autorské řeči (v daném případě v líčení erotických pasáží knihy).
2. Zatímco překladatel (F. Vrba) přistupuje k dílu s racionálním nadhledem a rovnoměrně se soustřeďuje na všechny významotvorné roviny stylu, u překladatelky (S. Jílovská) je zjevné ztotožnění se s hlavní hrdinkou, které má za následek snahu o co nejvěrnější vystižení jejích pocitů a myšlenek. V konečném důsledku to však ubírá na přesnosti překladu S. Jílovské, protože se podle autorky článku možná více přibližuje ženské genderové skutečnosti, nikoli však autorově interpretaci.³⁵

---

³⁴ ГРИЦЕНКО, Елена Сергеевна. *Язык как средство конструирования гендера*. Нижний Новгород, 2005. Дисертация на соискание учёной степени доктора филологических наук. Нижегородский государственный лингвистический университет им. Н.А. Добролюбова.

³⁵ Dvojí překlad knihy D. H. Lawrence Milenec Lady Chatterleyové z perspektivy genderu. *Naše řeč* [online]. 2004 [cit. 2013-10-17]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7758>

Považujeme za nezbytné dodat, že článek Sabiny Širokovské se ještě v tomtéž roce setkal s kritikou ze strany V. Janiše, který Širokovské vyčetl povrchní znalost osobností a práce zmíněných překladatelů a neschopnost ocenit obratná překladatelská řešení, která neotročí originálu. Genderové rozdíly, které Širokovská ve svém článku komentuje, Janiš přisuzuje Vrbově překladatelskému umu a naopak „překladatelské nemohoucnosti“ Jílovské, která se v mnoha pasážích samozvaně dosadila na místo autora originálu. Podle Janišových slov celý článek působí nikoli jako nestranná studie, ale jako pokus napasovat realitu do předem připravených konstrukcí.³⁶

4.3 Jazyk mužů a jazyk žen v překladu

Od 60. let můžeme v mnoha vědních oborech (sociologie, psychologie, historie atd.) pozorovat tendenci zdůrazňování genderové identifikace člověka. Přestože mužským a ženským identifikačním příznakům v textech uměleckých, jazyce reklamy a obchodním jazyce byla v rámci genderové lingvistiky věnována poměrně velká pozornost, genderová specifika překladu jsou prozatím málo zkoumanou oblastí, ačkoli již existují odborné články a publikace. V České republice se problematice genderu v překladu věnuje například tlumočnice Sabina Širokovská (viz bod 4.2) a prof. Milan Jelínek. Z ruského prostředí můžeme jmenovat například články *Гендерная асимметрия перевода* (Виктория Горбань, Ольга Побережная) a *Специфика гендерной дифференциации языковых средств* (М. В. Богачева), z nichž jsme čerpali informace o tendencích v mužském a ženském překladu. Genderem v kontextu reklamy a politických textů se zabývala například profesorka T. B. Krjučková.

Jak bylo zmíněno již v úvodu, na adekvátnost překladu má vliv celá řada faktorů – od míry informovanosti překladatele, vzdálenosti mezi překladatelem a autorem původního textu až po charakter myšlení překladatele. Právě pod posledním pojmem se rozumí vlivy národnostní, individuální a genderové.

4.3.1 Užívání zájmen v ženském překladu

Při zkoumání a porovnávání morfologických jednotek byly pozorovány značné rozdíly mezi jazykem originálu a jazykem ženského překladu. Prvním z nich byl fakt, že

---

³⁶ Jak nesrovnávat překlady. *Naše řeč* [online]. 2004 [cit. 2013-10-17]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7792>

пřekladařky mají tendenci používat podstatně větší množství zájmen, především osobních:

Bieży w dół do strumyka. - К избушке мчится пани. (mužský překlad) - Она бежит сквозь ельник. (ženský překlad)³⁷

4.3.2 Užívání částic v ženském překladu

Dalším typickým znakem „ženského jazyka“ v překladu je větší množství částic:

Czy kto nie jedzie do nas? - Быть может, гости к нам? (mužský překlad) - Не к нам ли в гости кто-то?³⁸ (ženský překlad)

Tyto jevy mohou mít na svědomí samozřejmě i individuální vlivy; v takových případech může překladař upravovat text originálu na základě svého chápání situace (např. prostřednictvím zájmen zdůrazňovat jiné okolnosti). Dále je potřeba vzít v potaz syntaktická specifika jazyka originálu a jazyka překladu, díky nimž se může tento jev vyskytnout i v mužských překladech.

4.3.3 Rozdíly v užívání přídavných jmen

Pro mužské překlady je typické používání přídavných jmen i v případech, kdy nebyla užitá v textu originálu. Překladařelé mají sklon užívat spíše přídavná jména jakostní, a to především v pozitivu. Užívání přídavných jmen v komparativu je naopak jedním ze znaků ženského překladu:

Zsiniale usta, Zbladla jak chusta. - Лицо бело, как иней, Рот искривился синий. (mužský překlad) - Лицо белей рубахи, Уста синее льда. (ženský překlad)

---

³⁷ Гендерная асимметрия перевода. ДОКСА: Збірник наукових праць з філософії та філології. 2004, ч. 6, s. 24-28. DOI: neuvedeno. Dostupné z: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/1337>

³⁸ Není-li uvedeno jinak, všechny příklady byly převzaty z článku *Гендерная асимметрия перевода*.

4.3.4 Užívání sloves v ženském překladu

Dalším ze znaků ženského překladu je častější užívání sloves v porovnání s mužskými protějšky:

Pani ze strachu zbladla, Zemdlala i upadla, Z trwogą dokola rzuca. - Как пани побледнела, На миг обмякло тело... Смятенье и тревога... (mužský překlad) - Тут пани побледнела, Поникла, обомлела... Не в силах скрыть тревогу. (ženský překlad)

4.3.5 Syntaktické rozdíly

I v oblasti syntaxe se objevují rozdíly mezi jazykem originálu a překladu. Jedná-li se o stylistický záměr autora, překladatel se obvykle snaží zachovat pořádek slov ve větě, přestože dané uspořádání slov může být v jazyce překladu nezvyklé; zejména v případě anafor, epanastrof a dalších figur. Obecně mají překladatelky sklon častěji volit nepřímý pořádek slov ve větě, přestože to nijak nesouvisí se specifiky textu:

Bieży prosto do domu. - Домой помчалась что есть мочи. (mužský překlad) - Бежимо тропою лесною. (ženský překlad)

Ženám jsou také bližší souvětí souřadná, eliptické konstrukce, neúplné výpovědi a rozvitě věty; pro jejich projevy jsou charakteristické tázací a zvolací věty. K dalším specifickým znakům řeči žen patří čtenější výskyt řečnických otázek. Pro mužské výpovědi jsou typická spíše souvětí podřadná, jejich texty jsou stručné, předmětné a méně dynamické.³⁹

4.3.6 Stavba věty

Podle teorie genderových stereotypů bývají mužům a ženám připisovány typicky mužské a typicky ženské vlastnosti a role, obvykle z opačného spektra. Pro typického

---

³⁹ Специфика гендерной дифференциации языковых средств. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [online]. 2008 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2008_14/article/8.pdf

muže jsou to například odvaha, zručnost, společenskost, ženám jsou naopak přisuzovány starostlivost, citlivost a péče o vzhled.⁴⁰

Podle této teorie mají ženy také sklon ke kooperativní debatě a i tento aspekt se promítá do stavby věty např. vkládáním vsuvek nebo tím, že prakticky neužívají imperativ. V tomto se mužská komunikace velmi liší od ženské – je flexibilnější a přímější. V překladu je takto opodstatněno vynechávání vsuvek a oslovení v mužských verzích překladu, zatímco v ženských verzích překladu se tyto prostředky hojně vyskytují i přesto, že v originálu nebyly:

Rośnij kwiecie wysoko. - Расстуте так высоко. (mužský překlad) - Рассти, цвeтoк, высоко. (ženský překlad)

Dziś, jutro pewnie będzie. - Он будет завтра дома. (mužský překlad). - Вернётся, видно, скоро. (ženský překlad)

4.3.7 Asociativní oblast

Asociace představují další významný faktor při formulování věty. Existuje předpoklad, že ženské asociace jsou všeobecnější a „humanistické“ (spojené s přírodou, zvířaty, každodenním životem), kdežto mužské asociace jsou propojené se sportem, lovem, profesní a vojenskou oblastí.⁴¹

Mužské asociace jsou bohatší a vystihují širší spektrum okolností, proto překladatelky častěji než překladatelé formulují větu podle předem určeného vzorce:

А бяхме млади, бяхме молкоз млади! - Как молоды, как молоды мы были! (ženský překlad)

Zpravidla platí, že pokud mají muž či žena popsat jednotlivé skutečnosti, ženy lépe zvládají oblast vaření, módy, výchovy a péče o domácnost; naopak muži vykazují

---

⁴⁰ Genderové stereotypy. *SOCIOweb: Sociologický webzín* [online]. 2010 [cit. 2013-10-20]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=352&lst=113>

⁴¹ Специфика гендерной дифференциации языковых средств. *Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського* [online]. 2008 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2008_14/article/8.pdf

lepší orientaci v oblasti techniky, sportu a drobných opravářských prací. Při popisu emocí se řeč mužů vyznačuje chudší slovní zásobou.⁴²

4.3.8 Rozdíly v lexikální rovině

Na lexikální úrovni se genderová asymetrie v překladu projevuje snad nejnvýrazněji. Ženy mají v porovnání s muži více vyvinutou pravou hemisféru, díky čemuž je v jejich překladech evidentní větší názornost, fantazírování, hyperbolizace, výběr slov s konotací i v těch případech, kdy byla v textu originálu použita slova neutrální:

biezy - бежит (mužský překlad) - плутаєт (ženský překlad)

Překladatelky mají také tendenci konzervativně vybírat lexikální jednotky, dodržují normy, často sahají po řečových klišé. V jejich verzích překladu obvykle převládá knižní lexikum a slovní zásoba typická pro folklorní tvorbu:

*Czekaję aż do lata, Zaropinaję brata. - Прошла весна, и к лету О нём помина нету.
(mužský překlad) - Всє лето в замке жили, О брате не мужили. (ženský překlad)*

Podle výzkumu T. B. Krjučkové je také slovní zásoba mužů a žen organizována různými způsoby. Ve slovní zásobě žen se vyskytuje určité jádro, které je obecně užíváno všemi ženami; u mužů je tato centrální obecně používaná lexikální vrstva menší. Díky tomu muži lépe ovládají periferní část slovní zásoby a jsou schopni více projevovat svoji individualitu v projevu.

Zkoumáním ženského a mužského stylu vyjadřování se dále zabýval profesor Milan Jelínek, který své výzkumy prováděl na publicistických a uměleckých textech.

4.3.9 Expresivita

M. Jelínek došel při zkoumání jazyka mužů a jazyka žen k závěru, že muži mnohem častěji než ženy volí výrazy s větší mírou intenzity významu. Jejich výroky

---

⁴² Специфика гендерной дифференциации языковых средств. *Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського* [online]. 2008 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2008_14/article/8.pdf

bývají autoritativnější, zatímco ženy mají tendence ke zjemňování popisovaných okolností:

*Kandidování umělců do senátu je absurdní. (mužská varianta) – Umělci by asi neměli do senátu kandidovat. (ženská varianta)*⁴³

Na základě pozorování konverzace mezi muži a ženami však s výjimkou vulgarit přisuzuje větší expresivitu projevu ženám.

Obecně lze říci, že ženy častěji používají zdvořiliny, dále mají sklony ke zveličování a v jejich textech jsou četná emocionálně zabarvená (hodnotící) slova. Zatímco muži mají tendenci používat spíše neutrální jazykové prostředky (racionálně zabarvené), popřípadě prostředky se stylisticky nižšími konotacemi, ženy ve svých projevech tíhnou k eufemizmům.⁴⁴

4.3.10 Větší konkrétnost ve výpovědích žen

V uměleckých textech se rozdíly mezi stylem mužů a stylem žen se přibližně od 80. let minulého století vyrovnávají a od 20. století se prakticky ruší, což souvisí s přejímáním vyjadřovacích způsobů, které byly dříve typické pro výpovědi mužů, také do ženských výpovědí. U žen však stále převládá větší konkrétnost výpovědí spojená s lepšími pozorovacími schopnostmi.⁴⁵

Při analýze překladu je třeba mít na paměti, že vznikal pod vlivem tří úzce souvisejících částí – národní, individuální a genderové. Podle některých názorů je nejčastěji právě genderová identita překladatele rozhodujícím faktorem při výběru jazykových prostředků užitých v překladu.⁴⁶

---

⁴³ JELÍNEK, Milan. Existuje obecný styl ženský a mužský? In *Žena-jazyk-literatura*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta UJEP, 1997. s. 297-302.

⁴⁴ Специфика гендерной дифференциации языковых средств. *Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського* [online]. 2008 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2008_14/article/8.pdf

⁴⁵ JELÍNEK, Milan. Existuje obecný styl ženský a mužský? In *Žena-jazyk-literatura*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta UJEP, 1997. s. 297-302.

⁴⁶ Специфика гендерной дифференциации языковых средств. *Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського* [online]. 2008 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2008_14/article/8.pdf

I přesto však nelze uvedené charakteristiky posuzovat jako absolutní a všeobecně platná pravidla. Vzhledem k tomu, že některé příklady byly čerpány ze zdrojů, které se zabývají výzkumem překladů z polštiny do ruštiny, uvedené charakteristiky se mohou měnit v závislosti na odlišném jazykovém úzu ruštiny, polštiny a češtiny. S ohledem na fakt, že textem zkoumaným v této práci je básnické dílo, nelze objektivně posoudit rozdíly ve slovosledu. Naopak očekáváme, že nejmarkantněji se v daném textu promítnou rozdíly týkající se expresivity.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 Analýza

Následující část práce bude věnována rozboru vybraných ukázek *Evžena Oněgina* v překladu J. Hory, O. Maškové a M. Dvořáka. Cílem této práce je najít odpověď na otázku, zda a do jaké míry se v moderních českých překladech Puškinova *Evžena Oněgina* projevil gender překladatele jako činitel ovlivňující výběr jazykových prostředků a zda se u vybraných ukázek potvrdí pravdivost výchozích hypotéz, které byly popsány v předchozí kapitole. S ohledem na co největší přesnost analýzy budeme vyhledávat rozdíly mezi jednotlivými překlady, následně je porovnávat s textem originálu a mezi těmito rozdíly vybírat specifika mužského a ženského jazyka.

Pro snadnější orientaci v druhé polovině práce bude praktická část rozdělena do 8 hlavních kapitol, z nichž každá bude pojednávat o vybrané pasáži některé z hlav *Evžena Oněgina*. Na začátku každé kapitoly budou nejprve uvedeny vybrané vzájemně si odpovídající pasáže překladů a originálu a následně doplněn komentář nalezených prvků mužského a ženského jazyka. Údaje budou následně zaznamenány do tabulek v příloze.

Dále je třeba brát v úvahu odlišné jazykové normy v letech, kdy žili a působili jednotliví překladatelé. V překladu J. Hory tímto bude odůvodněna například větší míra knižnosti zvolených výrazů, hojný výskyt přechodníků a další jevy.

Nebude-li uvedeno jinak, v poznámkách o expresivitě se budeme opírat o informace dostupné ve *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, případně u ruských výrazů o publikaci *Большой толковый словарь русского языка (Гл. ред. С. А. Кузнецов)*, která je dostupná na webových stránkách www.gramota.ru.

5.1 Hlava první

I

„Мой дядя самых честных правил,
Когда не в шутку занемог,
Он уважать себя заставил
И лучше выдумать не мог.
Его пример другим наука;
Но, боже мой, какая скука
С больным сидеть и день и ночь,
Не отходя ни шагу прочь!
Какое низкое коварство
Полуживого забавлять,
Ему подушки поправлять,
Печально подносить лекарство,
Вздыхать и думать про себя:
Когда же чёрт возьмёт тебя!“

II

Так думал молодой повеса,
Летя в пыли на почтовых,
Всевышней волею Зевеса
Наследник всех своих родных.
Друзья Людмилы и Руслана!
С героем моего романа
Без предисловий, сей же час
Позвольте познакомиться вас:
Онегин, добрый мой приятель,
Родился на берегах Невы,
Где, может быть, родились вы
Или блистали, мой читатель;
Там некогда гулял и я:
Но вреден север для меня.

(A. S. Puškin)

***

I

„Můj strýc byl mužem cti, a v době,
kdy opravdu se roznemoh,
všem lidem vnukal úctu k sobě,
což bylo nejlepší, co moh.
Kde lepší vzor se vidět udá?
Můj bože, jaká to však nuda,
s nemocným sedět noc i den
a na krok nedostat se ven!
Jaká to přetvářka v mém věku,
baviti položivého,
podušky rovnat pod něho
a chmurně nad přípravou léků
vzdychat a přitom myslit zas:
Kdy konečně tě vezme d'as?“

II

Tak rozjímal hoch lehké krve,
když dostavník prach za ním zdvih,
po vůli Dia stav se prve
dědicem všech svých příbuzných.
Vy, milí druzi Ludmily mé,
dovolte, ať se seznámíme
s mým románovým hrdinou,
než první chvíle pomínou:
Oněgin to, můj dobrý známý,
na březích Něvy zrozený,
i ty kde tkvíš snad kořeny,
kde kmit ses, čtenáři, snad s námi!
I já tam totiž brouzдал dřív.
Však sever na mne zlý má vliv.

(Josef Hora)

***

I

Můj strýček, zářný vzor všech ctností,
 když **cítil** v zádech zubatou,
chtěl pádný důkaz oddanosti
 a to **byl** nápad nad zlato.
 Příklad **snad** pro leckoho vhodný,
 jenže ta nuda **žít** den po dni,
bdít dokonce noc za nocí
 jen s **ním** a s jeho nemocí!
 Ta podlost **vemlouvá se** přízni
 takové živé mrtvoly,
hlídat, co **ji** kdy **zabolí**,
 co **má brát**, nebo po čem **žízni**,
 a při tom všem div **nebrečet**:
 Kdy už **tě ksakru vezme** čert!“

II

To v dostavníku **létlo** hlavou
 větroplachovi nad jiné,
 kterému Zeus **přiřkl** právo
dědit, co **zbylo** v rodině. –
Přátelé, vzácně opravdoví
 k mé Ludmile a Ruslanovi,
 z úcty k **vám neopominu**
představit svého hrdinu:
 Oněgin, přítel velmi blízký,
 narozen v městě nad Něvou,
 kde křtem či aspoň návštěvou,
 čtenáři, jistě **jste se blýskli**...
 i **já** tam **žil** všem na očích,
 jenže **mně prospívá** spíš jih.

(Olga Mašková)

***

I

Můj strýc, ten vzor všech dobrých
 mravů,
se cítil vážně churavý.
I vzbudil vážnost k tomu stavu.
 Ten nápad **ho** snad **proslaví**.
Rozhodně jiným směr tím **udá**.
 Jenomže proboha, ta nuda,
pečovat o nemocného,
 dnem nocí **nesmět** od **něho!**
Je mistrem nestoudného lhaní,
 kdo s položivým **rozkládá**,
 polštář **mu rovná** pod záda,
 truchlivě **nosí** užívání,
 a v duchu **cedí** zas a zas:
 Kdy už **tě, chlape, vezme d'as?**“

II

Tak mladý hejsek vlastní osud
hodnotil v dostavníku – s tím,
 že Zeus o **něj dbal** až dosud
 a **vybavil ho** dědictvím.
 Ludmiliným a Ruslanovým
 přátelům bez meškání **povím**,
 kdo **vlastně je** ten hrdina,
 o němž tu román **začíná**.
 Oněgin **je** můj dobrý přítel
 a **narodil se** u Něvy,
 odkud **snad, čtenáři, jste vy**,
 či kde **se blýsknout pokoušíte**.
 I **já jsem** kdysi **měl** ten cíl,
 sever **mi** ale **uškodil**.

(Milan Dvořák)

***

Již v úvodních strofách první hlavy, v nichž autor seznamuje čtenáře s hlavním hrdinou, můžeme pozorovat výrazné rozdíly mezi jednotlivými překlady. Prvním z nich je způsob, jakým překladatelé do češtiny přeložili první verš - *Мой дядя самых честных правил*. Zatímco Hora hovoří o Oněginově strýčkovi jako o *muži cti* a Dvořák ho nazývá *vzorem všech dobrých mravů*, Mašková tuto jeho vlastnost ještě podtrhuje a označuje jej za *zářný vzor všech ctností*. Její formulace nese větší míru intenzity významu. Slovo ctnost se navíc nemusí vztahovat pouze k mravním hodnotám, ale k lidským přednostem v obecnějším významu.

Dalším příkladem expresivity je popis Maškové *Cítil v zádech zubatou* (v originálu *Когда не в шутку занемог*). Překlady J. Hory i M. Dvořáka jsou v tomto případě logickým odrazem předlohy (Hora: *kdy opravdu se roznemoh*; Dvořák: *se cítil vážně churavý*). *Zubatá* však podle Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost označuje smrt a představuje expresivní variantu daného slova. V tomto případě je možné vztáhnout tento výraz k folklornímu lexiku a považovat jej zároveň za eufemismus. Horova varianta je neutrální, avšak přídavné jméno *churavý* ve Dvořákově překladu je knižní výraz.

Nápad nad zlato (Mašková) je formulace, která jasně odkazuje na známé české rčení *Sůl nad zlato*. Z tohoto důvodu se domníváme, že se jedná o expresivní slovní spojení, které má navíc spojitost s lexikem typickým pro pohádky. Interpretace J. Hory a M. Dvořáka je zde neutrální (Hora: *což bylo nejlepší, co moh*; Dvořák: *ten nápad ho snad proslaví*).

V další části je text originálu rovněž neutrální (*Его пример другим наука*), stejně jako překlad O. Maškové (*Příklad snad pro leckoho vhodný*) a M. Dvořáka (*Rozhodně jiným tím směr udá*), avšak J. Hora dal přednost tázacímu charakteru verše a užil knižní výraz *udat se* (ve významu *stát se, přihodit se – Kde lepší vzor se vidět udá?*). V šestém verši Mašková na rozdíl od svých mužských kolegů vynechává oslovení Boha (citoslovce), což je v rozporu se specifikami ženského jazyka (Puškin: *Ho, боже мой, какая скука*; Mašková: *jenže ta nuda žít den po dni*, Hora: *Můj bože, jaká to však nuda*; Dvořák: *Jenomže proboha, ta nuda*). V osmém verši všichni překladatelé užili zvolací větu po vzoru originálu (Puškin: *He отходя ну шагу прочь!* Hora: *a na krok nedostat se ven!* Mašková: *jen s ním a jeho nemocí!* Dvořák: *dnem nocí nesmět od něho!*). Mašková se zde významově mírně odklonila od předlohy; naopak nejpřesněji si počínal J. Hora, který ve svém překladu zachoval komponent (*ani*) *na krok - ну шагу*.

V desátém verši je zjevný další významný rozpor týkající se expresivity vyjádření. Dvořák s Horou se drželi předlohy a výraz *полуживой* do češtiny přeložili jako *položivý*. Mašková v tomto případě použila oxymóron *živá mrtvola*, který má expresivnější charakter s citově záporným příznakem. Dále je text originálu i Horův a Dvořákův překlad neutrální. Ve dvanáctém verši však O. Mašková užila expresivní výraz *žíznit* (ve smyslu *toužit – co má brát, nebo po čem žízni*), přestože taková formulace nijak nevychází z původního textu (*Печально подносить лекарство*), který je neutrální. Ostatní překladatelé ve svých verzích překladu užili knižní výrazy *chmurně* a *truchlivě* (Hora: *a chmurně nad přípravou léků*, Dvořák: *truchlivě nosí užívání*).

Nejmarkantněji se však expresivita projevila v posledním verši I. strofy – *Когда же черт возьмёт тебя!*. Ačkoli zhrubování řeči je typické pro řeč mužů, O. Mašková zde zesílila negativní ladění verše slovem *ksakru*. Za zmínku stojí rovněž jemný kontrast mezi slovem *d'as* (Hora, Dvořák) a *čert* (Mašková). *Čert* je stejně jako slovo *d'as* expresivní (zde navíc v ustáleném slovním spojení *vem ... čert*) a je také spojené s pohádkovým lexikem a folklorem (pohanství).

Počtem sloves v této strofě předčil J. Hora (14 sloves) své kolegy (12 sloves). Co se týče osobních zájmen, největší počet jsme našli v překladu M. Dvořáka (4), Hora a Mašková shodně užili 3 osobní zájmena. J. Hora a O. Mašková použili 1 citoslovce (Dvořák – 0). M. Dvořák ve své verzi použil 2 částice, O. Mašková 1 částici (Hora – 0). Dvořák také jako jediný vložil oslovení (*chlape*), které není odůvodněno textem originálu. J. Hora v této strofě použil 2 věty tázací a 1 zvolací; O. Mašková 2 věty zvolací, stejně jako je tomu v původním textu, a M. Dvořák po jedné větě tázací a zvolací. V první strofě původního textu jsme našli 13 sloves (1 přechodník), 5 osobních zájmen, 4 částice, 1 citoslovce a 2 zvolací věty.

Na začátku druhé strofy nám překladatelé nabízejí různé varianty překladu slova *noveca*. Hora zvolil opisnou a poněkud vzletnou frázi *hoch lehké krve*, Mašková dala opět přednost expresivní variantě *větroplach* a Dvořák se rozhodl pro výraz *mladý hejsek*, který je považován za hanlivý. V následujícím verši se navíc v Horově překladu objevila metafora – *když dostavník prach za ním zdvih* (Mašková: *to v dostavníku létlo hlavou*, Dvořák: *hodnotil v dostavníku*).

V pátém verši můžeme pozorovat hyperbolizaci v překladu Maškové, která se ke čtenářům obrací oslovením *Přátelé, vzácně opravdoví* (v originále *Друзья Людмилы и Руслана!*). Oslovení v této části dodržel i Josef Hora (*Vy, milí druzi Ludmily mé*); Milan Dvořák jej však zcela vynechal a přetransformoval jej do dativu (*Ludmiliným a*

Ruslanovým / přátelům). V sedmém verši Hora zvolil knižní výraz *pominout*, zatímco varianty Maškové i Dvořáka zůstaly neutrální (Mašková: *představit svého hrdinu*, Dvořák: *kdo vlastně je ten hrdina*). V původním textu se také nachází knižní výraz, a to zájmeno *ceŭ* (*Без предисловий, ceŭ же час*).

V desátém verši autor o Oněginovi píše: *Родился на берегах Невы*. Tuto pasáž po něm prakticky přesně zopakoval J. Hora (*na březích Něvy zrozený*) a obě tyto formulace považujeme za synekdochu. Za synekdochu rovněž považujeme variantu M. Dvořáka – *a narodil se u Něvy*. I v překladu O. Maškové se vyskytuje *Něva* jako symbol Petrohradu, ale překladatelka v této pasáži užila spíše perifrázi (*narozen v městě nad Něvou*).

V jedenáctém verši po vzoru textu originálu všichni tři překladatelé použili metaforu (Pušin: *Или блистали*, Hora: *kmit ses*, Mašková: *jistě jste se blýskli*, Dvořák: *či kde blýsknout se pokoušíte*). Všichni tři překladatelé také zachovali oslovení *мой читатель* – *čtenáři*; vsuvku (*может быть*) však nepoužil ani jeden z překladatelů. Je také zajímavé, že J. Hora zde použil větu zvolací, přestože v původním textu použita nebyla.

V úplném závěru druhé strofy autor *Oněgina* píše: *Но вреден север для меня*, tedy doslovně přeloženo: *Ale sever je pro mě škodlivý*. V podobném duchu přeložili oba překladatelé (Hora: *Však sever na mne zlý má vliv*, Dvořák: *sever mi ale uškodil*), na rozdíl od Maškové, která zvolila antonymický překlad: *jenže mě prospívá spíš jih*, tedy nepřímý způsob vyjádření stejné myšlenky s mírně eufemizujícím charakterem.

Ve druhé strofě se největším počtem sloves vyznačoval překlad M. Dvořáka (13), dále J. Hory (10) a nejméně sloves užila O. Mašková (9). I v počtu osobních zájmen v této pasáži překladatelé předstihli Maškovou (Hora – 6, Dvořák – 5, Mašková – 3). Mašková zde neupotřebila ani jednu částici, zatímco J. Hora užil 1 částici a M. Dvořák 2 částice. J. Hora použil 2 oslovení, M. Dvořák a O. Mašková pouze 1 oslovení. Josef Hora navíc ve svém překladu užil jednu větu zvolací. V původním textu autor použil 8 sloves (1 přechdník), 4 osobní zájmena, 1 částici, 1 zvolací větu, 1 vsuvku a 2 oslovení.

5.1 Hlava druhá

XXXVIII

И там же надписью печальной
Отца и матери, в слезах,
Почтил он прах патриархальный...
Увы! на жизненных браздах
Мгновенной жатвой поколенья,
По тайной воле провиденья,
Восходят, зреют и падут;
Другие им вослед *идут*...
Так наше ветреное племя
Растет, волнуется, кипит
И к гробу прадедов теснит.
Придет, придет и наше время,
И наши внуки в добрый час
Из мира вытеснят и *нас!*

XXXIX

Покамест *упивайтесь* ею,
Сей легкой жизнью, *друзья!*
Ее ничтожность *разумею,*
И мало к ней привязан я;
Для призраков *закрыл я* вежды;
Но отдаленные надежды
Тревожат сердце иногда:
Без неприметного следа
Мне было б грустно мир *оставить.*
Живу, пишу не для похвал;
Но я бы, кажется, желал
Печальный жребий свой прославить,
Чтоб обо мне, как верный друг,
Напомнил хоть единый звук.

(A. S. Puškin)

***

XXXVIII

I rodičům svým, žalem zmámen,
zde psal kdys – jaká tesknota! –
bolestnou rukou svoje Amen...
Ach, běda! V brázdách života
za pokolením pokolení
jdou, dozrají a v prach *se mění*
po vůli Prozřetelna v tmách;
a noví *jim jdou* po stopách.
I dnešní povětrní lidé
jdou, bujejí, a k posledu
se stísní ve hrob pradědů.
A také náš čas přijde, přijde,
a naši vnuci jedenkrát
i *nás přitlačí* v hlíny chlad!

XXXIX

Jen pijte, pokud času dosti,
ten život lehký jako van.
Rozumím jeho nicotnosti
a *nejsem k němu* připoután.
Zavírám oči před vidinou;
však srdcem někdy přec jen *plynou*
mi bludné hvězdy nadějí.
Bez lehce světlych šlápějí
bych nerad svět *chtěl* opustiti.
Bdím, píši přec ne pro potlesk –
a přesto *zalká* ve *mně* stesk
svůj žalný úděl *proslaviti,*
by hlásal mě, jak srdce tluk,
alespoň jeden, jeden zvuk.

(Josef Hora)

***

XXXVIII

Pak stejně dojatě **vzdal** poctu
posvěcenému popeli
svých rodičů a jejich otců...
O běda! Osud **udělí**
lám času každé generaci:
vyklíčí, zraje, zrna ztrácí
a na životní souvrati
v úrodnou zem **se obrátí**...
I nad **námi** čas **drží** ruku,
nás život **bují** šíř i hloub,
pradědům, dědům **kopá** hrob.
Nadejde však čas našich vnuků
a doba jejich zralosti
nás na onen svět **vyhostí**.

XXXIX

Plnými doušky **pijte** zatím
jiskřivý nektar života!
Mne s faktem, že **ho** jednou **ztratím**,
smiřuje jeho nicota.
Zavírám oči před fantómy,
a přece jen **mi** v podvědomí
odvěká touha **bere** klid:
bylo by smutné **odejít**
ze světa bez jediné stopy.
Ne, pro chválu **psát nebudu**,
chci uprosit běh osudu,
který **je** na slávu tak skoupý,
aby **mi dal** jen malý díl:
jeden verš po **mně** aby **žil**.

(Olga Mašková)

***

XXXVIII

Pak, slzy v očích, **nápis** prostý
si musel ještě **vymyslet**,
kterým hrob otce s matkou **pocítí**.
Takový **bohužel je** svět,
že v jeho brázdách pokolení
vzejde a vzroste – a už **není**,
sotva tu **nechá** památku.
A přesně z téhož úradku
i naše generace čile
se hemží, pučí, rozkvétá
a dědy **tlačí** ze světa.
To ale jenom do té chvíle,
než **nadejde nám** také čas
a vnuci **vystrnadí nás**.

XXXIX

Přátelé, uživejte si ho,
ten život, který **vám byl** dán!
Já marnost světa vezdejšího
dál **poznávat** už **nehodlám**.
Přestal jsem bažít po přeludech.
Člověku ale v duši **zbude**
vždycky ta malá útěcha,
že **snad** tu stopu **zanechá**.
Ne v honbě za prchavou chválou
jsem začal svoje verše **psát**.
Byl bych však, **myslím**, tuze **rád**,
kdyby z **nich zbylo aspoň** málo,
co **třeba** celá staletí,
přetrvá v lidské paměti.

(Milan Dvořák)

***

Ve druhé hlavě byly na rozdíl velmi bohaté zejména XXXVIII. a XXXIX. strofa, které popisují koloběh života, o kterém Lenský přemýšlí nad hrobem svých rodičů. Přestože je pro mužskou řeč typické vzácnější užívání zvolacích vět, Josef Hora tento předpoklad na druhém verši vyvrací (*I rodičům svým, žalem zmámen, / zde psal kdys – jaká tesknota!*). Autor originálu v textu tento prvek neužil (*И там же надписью печальной / Отца и матери, в слезах*). M. Dvořák stejně jako O. Mašková zachovali oznamovací charakter verše (Dvořák: *Pak, slzy v očích, nápis prostý / si musel ještě vymyslet*; Mašková: *Pak stejně dojatě vzdal poctu / posvěcenému popeli*). Verze Maškové zde kopíruje originál (*Почтил он прах патриархальный*). Sloveso *почтить* je v ruštině charakteristické pro vysoký styl; Mašková zde zvolila výraz *vzdát (poctu)*, který je v tomto případě knižní.

Zajímavý je v tomto verši rovněž tvar *popeli*. Podle Internetové jazykové příručky, slovo *popel* patří k podstatným jménům mužského rodu, která kolísají mezi měkkým a tvrdým skloňováním. Při skloňování tohoto slova konkrétně v genitivu singuláru existují dokonce tři varianty (1. *popela*, 2. *popelu*, 3. *popele*). Tvary *popele* a také *popeli* (lokál singuláru) jsou považovány za zastaralé a tyto varianty tedy mohou mít expresivní charakter. Mašková užila tvar *popeli* jako variantu dativu singuláru, která však podle příručky neexistuje. Je zřejmé, že primárním důvodem bylo zachování rýmu (*popeli – uděli*). Celkově tento prvek také dodává textu slavnostnější ráz.⁴⁷

O dva verše níž se překlady opět rozcházejí. V originálu na čtvrtém verši XX. strofy autor originálu užil citoslovce *Увы!*, které vyjadřuje lítost, případně rozhořčení. V této části se překlad J. Hory (*Ach běda!*) a O. Maškové (*O běda!*) téměř shoduje. Dvořák zvolací charakter verše ve své verzi překladu nezachoval a dal přednost umírněnému konstatování „*Takový bohužel je svět*“.

V první polovině strofy můžeme také pozorovat, jak jednotliví překladatelé pojali dynamickou část originálu: *Восходят, зреют и надым*. Všichni překladatelé užili stejně jako autor originálu tři slovesa ve verši a metaforu, nicméně Hora svému překladu dodal na expresivitu pomocí ustáleného spojení slov *měnit se v prach*, které je spojováno se smrtí či s úpadkem (*jdou, dozrají a v prach se mění*). V překladu O. Maškové je zvláště zdařilá metafora *zrna ztrácí*, která rovněž výstižně popisuje „odkvět“ a čas ústupu každé generace (*vyklíčí, zraje, zrna ztrácí*). Dvořák s mnohem menším citovým účinkem na čtenáře konstatoval: „*vzejde a vzroste – a už není*“.

---

⁴⁷ Podst. jména mužského rodu kolísající mezi měkkým a tvrdým skloňováním. *Internetová jazyková příručka* [online]. 2008-2013 [cit. 2013-11-28]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=220>

Nezvyklým prvkem v překladu J. Hory je velké písmeno na začátku slova *Prozřetelno*. Tento jev není opodstatněn originálem a ani překlady Maškové a Dvořáka nic podobného nevykazují. Horova interpretace pravděpodobně přisuzuje tomuto slovu zvláštní význam něčeho nadpozemského a snaží se ho pomocí velkého počátečního písmene zdůraznit.

Na začátku druhé poloviny této strofy se O. Mašková dopustila nepřesnosti, když originál *Так наше ветреное племя* přeložila jako *I nad námi čas drží ruku*. V porovnání s J. Horou (*I dnešní povětrní lidé*) a M. Dvořákem (*I naše generace čile*) její verze postrádá přesnost, což je v rozporu s předpokladem, že u žen převládá větší konkrétnost výpovědi a mají tendence formulovat věty podle předem určeného vzorce, tedy textu originálu. Tentýž jev můžeme pozorovat i na třetím verši od konce, kde je v originále epizeuxis: *Придет, придет и наше время*, kterou dodržel pouze J. Hora (*A také náš čas přijde, přijde*). Mašková s Dvořákem ji vynechali, přestože akcentovat toto slovo v textu bylo zjevným záměrem autora (Mašková: *Nadejde však čas našich vnuků*; Dvořák: *To ale jenom do té chvíle*).

V závěru strofy O. Mašková vyvrací i další předpoklady o ženské řeči. Zatímco autor originálu užívá tři slovesa v jednom verši *Растет, волнуется, кипит*, J. Hora dvě slovesa (*jdou, bujejí*) a M. Dvořák 3 slovesa (*se hemží, pučí, rozkvétá*), O. Mašková užila pouze jedno (*náš život bují šíř i hloub*). V posledních dvou verších každý z překladatelů užil expresivní vyjádření – v případě J. Hory *i nás přitlačí v hlíny chlad*, O. Mašková – *nás na onen svět vyhostí* a M. Dvořák – *a vnuci vystrnadí nás*, přičemž pojetí J. Hory působí poněkud tvrdě, Mašková dala přednost jemnějšímu vyjádření s užitím ustáleného spojení *onen svět*, které bývá obvykle užito jako eufemismus pro úmrtí člověka, a Dvořák sloveso *vystrnadí*, které je hovorové a expresivní a má negativní charakter. V úplném konci strofy Mašková nezachovala zvolací charakter věty, který po autorovi originálu zopakoval pouze J. Hora.

Co se týče sloves, největší počet jsme našli v překladu M. Dvořáka (13); O. Mašková a J. Hora užili v této části 11 sloves. Ve všech třech překladech byla použita 2 osobní zájmena. Dvořák jako zde jako jediný užil 1 částici, naopak ale žádné citoslovce. O. Mašková užila 1 citoslovce a J. Hora 2 citoslovce. Dále také Hora jako jediný použil 2 věty zvolací, stejně jako autor původního textu. Puškin v této strofě použil celkem 12 sloves, 3 osobní zájmena, 1 částici a 1 citoslovce.

Na začátku druhé strofy (*Покамест упивайтесь ею, / Сей легкой жизнью, друзья!*) dva překladatelé (J. Hora a O. Mašková) zachovali metaforu (Hora: *Jen pijte,*

pokud času dosti, / ten život lehký jako van.; Mašková: *Plnými doušky pijte zatím / jiskřivý nektar života!*). Překlad Maškové má navíc slavnostnější charakter, který mu propůjčuje ustálené slovní spojení *pít plnými doušky* a obraz *nektar života*, přičemž slovo *nektar* podle Slovníku spisovné češtiny pro školy a veřejnost označuje v přeneseném významu lahodný nápoj a v takovém případě je expresivní. M. Dvořák je jediným překladatelem, který metaforu nezachoval: „*Přátelé, užívejte si ho, / ten život, který vám byl dán!*“ Naopak ale na rozdíl od Maškové a Hory nevynechal oslovení a spolu s Maškovou dodržel zvolací charakter věty.

Při zkoumání rozdílů mezi slovy *nicotnost* (Hora), *nicota* (Mašková) a *marnost* (Dvořák) nebyly nalezeny rozdíly týkající se expresivity těchto výrazů. Za pozornost však stojí Dvořákovo slovní spojení *světездеjší*, které je typické pro náboženské texty, a s ohledem na kontext, v němž bylo použito, je možné ho považovat za citově zabarvené.

Za expresivní lze rovněž považovat sloveso *bažit*, které Dvořák použil při překladu verše *Для призраков закрыл я вежды*. Zatímco Hora přeložil jako: *Zavírám oči před vidinou* a Mašková: *Zavírám oči před fantómy*, Dvořák zvolil odlišný postup: *Přestal jsem bažit po preludech*, přičemž ustálené spojení *zavírat oči před něčím* má význam *úmyslně něco (nesprávného) nevidět*, kdežto *bažit po něčem* je knižní výraz s významem *silně toužit, prahnout*. Dochází zde tedy k odchylce Dvořákova překladu od originálu.

Dále každý z překladatelů odlišně interpretoval Puškinovo *Но отдаленные надежды / Тревожат сердце иногда*, tedy doslovně přeloženo: *Ale vzdálené naděje někdy znepokojují (mé) srdce*. Hora tuto pasáž přeložil jako *však srdcem někdy přec jen plynou / mi bludné hvězdy nadějí*. Stejný estetický účinek, jaký se snažil Puškin přenést na čtenáře prostřednictvím slov *отдаленные надежды*, Hora promítl do slovního spojení *bludné hvězdy nadějí*.

Ve druhé polovině této strofy Puškin píše: *Живу, пишу не для похвал*. Jako jediný J. Hora zachoval v tomto verši dvě slovesa: *Bdím, piši přec ne pro potlesk*. M. Dvořák tuto pasáž přeložil pomocí předložkově jmenné konstrukce jako: *Ne v honbě za prchavou chválou* a na dalším verši se teprve objevují slovesa (*jsem začal svoje verše psát*). U O. Maškové nejen nemůžeme pozorovat větší počet sloves, ale její verze *Ne, pro slávu psát nebudu* působí taky značně tvrdším a autoritativnějším dojmem, což je zároveň v rozporu s předpokladem, že ženy mají tendence zjemňovat popisované okolnosti.

V následující části O. Mašková trochu odbíhá od textu originálu (*Ho я бы, кажется, желал*) a překládá ji jako *chci uprosit běh osudu*, přestože v textu originálu *osud* nefiguruje. Od něj se pak odvíjí i tři závěrečné verše této strofy. O něco přesnější překlad vytvořil J. Hora (*a přesto zaklá ve mně stesk*), nicméně M. Dvořák se nejvíce přiblížil textu originálu a překvapivě zachoval i vsuvku (*Byl bych však, myslím, tuze rád*).

Ve dvanáctém verši se v Horově překladu objevuje knižní výraz *žalný*. O. Mašková zase užila personifikaci (*osudu, který je na slávu tak skoupý*). Překlad M. Dvořáka je zde neutrální (*kdyby z nich zbylo aspoň málo*). V závěru této ukázky jediný J. Hora zopakoval po autorovi originálu metaforu se slovem *zvuk* (Puškin: *Чтоб обо мне, как верный друг / Напомнил хоть единый звук*, Hora: *by hlásal mě, jak srdce tluk / alespoň jeden, jeden zvuk*) a v tomto verši opět užil epizeuxis, tentokrát však bez opory ve výchozím textu. Mašková s Dvořákem přeložili volněji, ale význam zůstal zachován (Mašková: *aby mi dal jen malý díl: / jeden verš po mně aby žil*; Dvořák: *co třeba celá staletí / přetrvá v lidské paměti*).

V této strofě jsme nejvíce sloves napočítali v překladu O. Maškové (14), dále M. Dvořáka (13) a J. Hora použil pouze 11 sloves. Nejvíce osobních zájmen použila O. Mašková (5), Hora s Dvořákem shodně – 4 osobní zájmena. Největším počtem částic se vyznačoval překlad M. Dvořáka (5), dále J. Hory (2) a nejméně O. Maškové (1). Mašková spolu s Dvořákem užili 1 větu zvolací; Dvořák dále jako jediný dodržel oslovení a vsuvku podle původního textu. Puškin v XXXIX. strofě použil 12 sloves, 7 osobních zájmen, 1 částici, 1 oslovení, 1 vsuvku a 1 větu zvolací.

5.3 Hlava třetí

XIX

И вот **ввели** в семью чужую...
Да **ты не слушаешь** меня... -
"Ах, няня, няня, я **тоскую**,
Мне тошно, **милая моя**:
Я плакать, я рыдать готова!.."
- **Дитя мое, ты нездорова**;
Господь помилуй и спаси!
Чего **ты хочешь, попроси...**
Дай окроплю святой водою,
Ты вся **горишь...** - "Я не больна:
Я... знаешь, няня... влюблена".
- **Дитя мое, господь с тобою!** -
И няня девушку с мольбой
Крестила дряхлую рукой.

XX

"Я влюблена", - **шептала** снова
Старушке с горестью **она**.
- **Сердечный друг, ты нездорова**.
"**Оставь** меня: я влюблена".
И между тем луна **сияла**
И томным светом **озаряла**
Татьяны бледные красы,
И распущенные власы,
И капли слез, и на скамейке
Пред героиней молодой,
С платком на голове седой,
Старушку в длинной телогрейке;
И все **дремало** в тишине
При вдохновительной луне.

(A. S. Puškin)

***

XIX

Pak mezi cizí **odvedli mě...**
Ty ale neposloucháš již. –
„**Ach, ňáňo má, stesk umučí mě.**
Je mi tak těžko. Nevěříš?
Chce se mi plakat. Ach, má hlava!“
– **Mé dítě, jistě nejsi zdráva...**
Pán Bůh se smiluj, zachraň nás!
Chceš něco? Čekám na rozkaz...
Svěcenou vodu **máme** doma...
vždyť celá **hoříš... propána...** –
„**Ne... jsem** jen zamilována.“
– **Bůh budiž s tebou, holčičko má...**–
A drsná ruka rozchvěle
křížuje Táňu po čele.

XX

„**Jsem zamilována,**“ zas **hlásí**
své chůvě hořce Tatána.
– **Ach, miláčku, ty nemocna jsi.** –
„**Nech mě. Jsem zamilována.**“
A zatím luna ze své výše
po bledé tváři **sklouzla** tiše
a **ulehla si** v důvěře
na rozpuštěné kadeře,
na kapky slz, jež v očích svítly,
i na oděnou prostince
stařenku, k mladé hrdince
se sklánějící v dlouhé kytli;
a v čarodějném přísvitu
vzdychaly obě ženy tu.

(Josef Hora)

***

XIX

„*Vandrovat* od svejch k cizím ráda...
Ty neposloucháš! Co *je ti?*“
 „Všechno tu, *chůvo*, na *mě padá*...
připadám si jak v zajetí...
Nemohu dýchat... *Hrůza to je*...“
 „*Máš* v těle nemoc, *dítě moje!*
Seš v jednom ohni! *Proboha*,
 co *ti* jen *dám*, *já* nebohá...
 Svěcená voda *ochrání tě*,
 hned pro *ni skočím*, *veму jí*
 a...“ „*Ne...víš... já... já miluji*...“
 „*Bůh opatruj tě*, *moje dítě!*“
 A *chůva* celá zděšená
 Tatjanu křížem *znamená*.

XX

„*Miluji*...“ ústa rozechvěle
 tím slovem *prosí*, *žalují*.
 „*Máš*, *děvečko*, jen horkost v těle.“
 „*Ne*, *chůvo*... *nech mě*... *miluji*...“
 Luna, jež *sklouzla* po pavlánu,
 jakoby *klekla* před Tatjanu:
 lilový mihotavý jas
ozářil slzy v přítmí řas,
 kadeře havranově tmavé,
 bledou pleť bíle svítící,
 stařenku v dlouhé kytlici,
 s plachetkou na šedivé hlavě...
 V přísvitě štědrě milostném
 vše *ztichlo* zkolébáno snem.

(Olga Mašková)

***

XIX

„*Pak octla jsem se* v cizím domě.
Ty ale neposloucháš...“ „*Víš*,
 takové teskno *přepadlo mě*.
 Anebo bolest *je* to spíš?
 Takové k pláči, k nářku to *je*.“
 „*Ty jistě stůněš*, *dítě moje!*
 Čímpak jen *já tě vyléčím*,
 svěcenou vodou nebo čím?“
 „To *není* žádné ujímání.
Víš, *já jsem* zamilovaná.“
 „*Děvenko zlatá*, *propána!*
 To *ať Tě boží milost chrání*.“
 A *chůva* křížek oddané
 na čelo *dělá* Tatjáně.

XX

„Zamilovaná,“ *šeptala si*
 se smutkem znovu Tatána.
 „*Děťátko moje*, *stůněš asi*.“
 „*Nech mě*, *jsem* zamilovaná.“
 Mezitím zvenku měsíc *září*
 a po dívčině bledé tváři
 s pramínky vlasů z čela *jí*
 i třpytné slzy *stékají*.
 Jas *krášlí* stříbrnými stíny
 kazajku, šátek na hlavě
 stařenky, která pátravě
se dívá na svou svěřenkyňi,
 a ve tmě stříbrem proskvělé
je ticho jako v kostele.

(Milan Dvořák)

***

Ve třetí hlavě byla k analýze vybrána XIX. a XX. strofa, v nichž probíhá rozhovor mezi chůvou a Taťánou, která se chůvě svěřuje se svou láskou k Evženovi. Tato pasáž byla pro analýzu zajímavá právě z toho důvodu, že dialog dvou žen (vytvořený původně mužem – autorem) převyprávěli dva překladatelé a jedna překladatelka. V této části analýzy proto očekáváme výraznější rozdíly mezi jednotlivými překlady.

V prvním verši překlad Maškové v porovnání s originálem a překlady Hory a Dvořáka vykazuje větší míru expresivity, která se projevuje přítomností výrazů typických pro hovorovou (*vandrovat*) a obecnou češtinu (*svejch*). V celkovém vyznění tak Mašková značně poupravila obraz chůvy jako člověka, který svým vyjadřováním působí poněkud prostším dojmem než u Hory (*Pak mezi cizí odvedli mě*) a Dvořáka (*Pak octla jsem se v cizím domě*).

V druhém verši Mašková potvrzuje další z tendencí ženské řeči – na rozdíl od textu originálu a svých mužských kolegů v rámci jednoho verše užívá zvolací a tázací větu („*Ty neposloucháš! Co je ti?*“). Hora i Dvořák stejně jako v originále zvolili větu oznamovací (Hora: „*Ty ale neposloucháš již.*“; Dvořák: „*Ty ale neposloucháš... Víš,*“). Na konci téhož verše tedy Dvořák užil vsuvku, která je typická pro řeč žen.

V následujícím verši můžeme v originále pozorovat zdvojené oslovení chůvy („*Ах, няня, няня, я тоскую*“). Alespoň jednoduché oslovení se objevuje v překladu Hory („*Ach, náňo má, stesk umučí mě*“) a Maškové („*Všechno tu, chůvo, na mě padá*“). Dvořák oslovení vynechal („*takové teskno přepadlo mě*“). Ve čtvrtém verši paradoxně oba mužští překladatelé užili tázací větu, přestože v originálu nebyla (Hora: „*Je mi tak těžko. Nevěříš?*“; Dvořák: „*Anebo bolest je to spíš?*“). Mašková do této části otázku nevložila, ale její překlad „*Připadám si jak v zajetí*“ může být považován za hyperbolizaci. Oslovení (Puškin: *милая моя*) nepoužil ani jeden z překladatelů.

V pátém verši jediný Hora zachoval zvolací charakter věty originálu (*Я плакать, я рыдать готова!*) – *Chce se mi plakat. Ach, má hlava!* a užil zároveň citoslovce; Mašková i Dvořák zvolili oznamovací věty (Mašková: *Nemohu dýchat... Hruža to je...*; Dvořák: *Takové k pláči, k nářku to je.*), přičemž výraz *nářek* v Dvořákově překladu je expresivní.

Oslovení na následujícím verši dodrželi všichni překladatelé (Hora: *mé dítě*; Mašková a Dvořák: *dítě moje*). V tomtéž verši se Dvořák s Maškovou shodují i v opětovném užití zvolací věty (Mašková: *Máš v těle nemoc, dítě moje!* Dvořák: *Ty jistě*

stůněš, dítě moje!), která v originálu není užita a Hora ji ve svém rovněž překladu nepoužil (Puškin: *Дитя мое, ты нездорова*; Hora: *Mé dítě, jistě nejsi zdráva*).

V následující části J. Hora a O. Mašková po vzoru originálu užíli citoslovce (Puškin: *Господь помилуй и спаси!* Hora: *Pán Bůh se smiluj, zachraň nás!* Mašková: *Proboha*). Mašková zde zachovala zvolací charakter věty (*Seš v jednom ohni!*); M. Dvořák naopak tyto prvky ve svém překladu nepoužil. V dalším verši však oba mužští zástupci přidávají otázku (Hora: *Chceš něco? Čekám na rozkaz...*; Dvořák: *svěcenou vodou nebo čím?*).

Ve druhé polovině strofy se v překladu J. Hory a M. Dvořáka objevují citoslovce, které nejsou opodstatněny textem originálu (*propána*); vsuvku stejně jako ve výchozím textu (*знаешь*) dodrželi pouze O. Mašková a M. Dvořák (*víš*). Oslovení chůvy v originále všichni tři překladatelé vypouštějí; naopak ekvivalent oslovení *Дитя мое* se vyskytuje ve všech překladech (Hora – *holčičko má*, Mašková – *moje dítě*, Dvořák – *děvenko zlatá*).

Nejmarkantnější rozdíl v této strofě spočívá v překladu verše *Я... знаюшь, няня... влюблена*. Hora s Dvořákem dali přednost přísudku jmennému se sponou, jehož součástí je přídavné jméno v pozitivu (Hora – *jsem zamilována*, Dvořák – *jsem zamilovaná*), což je charakteristické pro mužskou řeč. Olga Mašková naproti tomu potvrzuje teorii, že překlady žen mají spíš slovesný charakter, a upřednostnila plnovýznamové sloveso *miluji*, čímž svému textu dodala na intenzitě a dynamičnosti.

V úplném závěru této strofy v překladu Maškové zaznamenáváme hyperbolizaci (*chůva celá zděšená*) a knižní výraz *znamená (se křížem)*, který opět propůjčuje textu Maškové slavnostnější charakter v porovnání s překladem Hory a Dvořáka, kteří použili bezpříznakových výrazů (Hora – *křížuje*, Dvořák – *dělá křížek*), stejně jako je tomu v textu originálu (*крестить* – neutrální).

Co se týče počtu sloves a osobních zájmen, Mašková poměrně výrazně předčila Horu s Dvořákem a v textu použila 16 sloves a 10 osobních zájmen, zatímco Hora 14 sloves a 5 osobních zájmen a Dvořák pouze 10 sloves a 6 osobních zájmen. Největší počet částic jsme zpozorovali v překladu J. Hory (2), O. Mašková a M. Dvořák užíli pouze 1 částici. I v počtu citoslovců v této pasáži Hora předčil ostatní překladatele a užil celkem 5 citoslovců, zatímco O. Mašková a M. Dvořák shodně pouze 2 citoslovce. Mašková v této strofě užíla 1 větu tázací a 4 zvolací (Hora i Dvořák – 2 tázací a 2 zvolací). Další pozorovanou kategorií představují vsuvky a oslovení. O. Mašková spolu s J. Horou použili v textu 3 oslovení, Dvořák pouze 2 oslovení. V počtu vsuvek největší

množství vykazuje překlad M. Dvořáka s počtem 2 vsuvky, O. Mašková použila pouze 1 vsuvku v celé této strofě (Hora – 0). Autor výchozího textu užil 10 sloves, 9 osobních zájmen, 2 částice, 2 citoslovce, 3 věty zvolací, 1 vsuvku a 4 oslovení.

Na začátku XX. strofy všichni tři překladatelé opakují, popřípadě částečně opakují svou verzi překladu výše komentované pasáže (Hora – *jsem zamilována*, Mašková – *miluji*, Dvořák – *zamilovaná*). Slovo *уенчала* jednotliví překladatelé rovněž interpretovali různými způsoby. Dvořák doslovně přeložil jako *šeptala*, kdežto Hora s Maškovou zvolili sloveso s poněkud odlišným významem, případně ještě zesílili jeho celkové vyznění. Hora užil s ohledem na kontext ne zcela vhodný výraz *hlásí*, který se nejčastěji asociuje s určitou služební povinností. Mašková v této pasáži užila místo jednoho slovesa dvě – *prosí, žalují* – což samo o sobě zintenzivňuje účinek na čtenáře. S přihlédnutím k významu těchto slov lze také konstatovat, že v této části verše Mašková hyperbolizuje a jedná se o personifikaci (*ústa prosí, žalují*).

V následujícím verši se v originále opět objevuje oslovení (*Сердечный друг*), které dodrželi všichni překladatelé (Hora – *miláčku*, Mašková – *děvečko*, Dvořák – *děťátko moje*).

Dále pokračuje Taťánina odpověď. Ačkoli jsme původně nepředpokládali, že bude zpozorováno častější užívání částic v ženském překladu, v této pasáži Mašková právě částicí začíná: „*Ne, chůvo... nech mě... miluji...*“. Celkově tím Taťána v pojetí Maškové působí autoritativněji a staví se do opozice proti chůvě mnohem silněji než Taťána v pojetí Hory („*Nech mě. Jsem zamilována.*“) a Dvořáka („*Nech mě, jsem zamilovaná.*“). Mašková zde opětovně užila oslovení a zopakovala plnovýznamové sloveso.

Zbytek strofy je věnován lyrickému popisu. První komponent, v němž se překladatelé rozcházejí, je překlad Puškinova výrazu *луна*. V ruštině je *луна* neutrální výraz; naopak v češtině je slovo *luna* (Hora, Mašková) považováno za knižní výraz a poetismus. M. Dvořák zde použil neutrální výraz *měsíc*.

V překladu Maškové pozornost upoutá i výraz *lilový*. Zřejmě se jedná o tvar vytvořený od slova *lila*, který je však nesklonný. I v tomto případě si Mašková slovo upravila tak, aby dotvořilo požadovaný rytmus.

Druhá polovina XX. strofy je tvořena popisem, ve kterém se ve všech třech překladech uplatňují různé expresivní jazykové prostředky. V překladu J. Hory jsou to: knižní výraz *kadeře*, metaforické vyjádření *kapky slz, jež v očích svitly*, za příznakové

můžeme považovat i deminutivum *prostinice* a výraz *oděnou* (od knižního slovesa *odít*), historismus *kytle* a knižní výraz *přísvit* (navíc s básnickým přívlastkem *čarodějný*).

V překladu O. Maškové mohou být za příznakové považovány následující jazykové prostředky: *kadeře* (knižní) *havranově tmavé* (epiteton), *bledou pleť bíle svítící*, stejně jako u J. Hory – historismus *kytlíce*, zdrobnělý tvar slova – *plachetka*, knižní výraz *přísvit* (ve spojení s básnickým přívlastkem *štědře milostný*) a metafora *zkolébáno snem*.

Největším počtem sloves se ve XX. strofě vyznačoval překlad O. Maškové – 10 sloves, dále M. Dvořáka – 9 sloves a nejméně sloves použil J. Hora – 9. Počet osobních zájmen naopak převažoval ve verzích J. Hory a M. Dvořáka (2), zatímco O. Mašková užila pouze 1 osobní zájmeno. O. Mašková také spolu s M. Dvořákem užila 1 částici; v Horově překladu se částice nevyskytují. Ten ale jako jediný ve svém překladu použil citoslovce (*ach*), které není opodstatněno textem originálu. Co se týče oslovení, Mašková zde použila celkem 2, tedy o jedno více než její kolegové a autor původního textu (1). Puškin ve svém textu použil 5 sloves, 5 osobních zájmen a pouze 1 oslovení.

5.4 Hlava čtvrtá

XVII

Так *проповедовал* Евгений.
Сквозь слез не *видя* ничего,
Едва *дыша*, без возражений,
Татьяна *слушала* его.
Он *подал* руку ей. Печально
(Как *говорится*, машинально)
Татьяна, *молча*, *оперлась*,
Головкой томною *склонясь*;
Пошли домой вокруг огорода;
Явились вместе, и никто
Не *вздумал* им *пенять* на то:
Имеет сельская свобода
Свои счастливые права,
Как и надменная Москва.

XLIX

„*Я?*“ — *Да*, Татьяны именины
В субботу. Олинька и мать
Велели звать, и нет причины
Тебе на зов не *приезжать*. —
„Но куча *будет* там народу
И всякого такого сброду...“
— *И*, никого, уверен *я!*
Кто *будет* там? своя семья.
Поедем, *сделай* одолженье!
Ну, что *ж?* — „Согласен“. — Как *ты*
мил! —
При сих словах *он осушил*
Стакан, соседке *приношенье*,
Потом *разговорился* вновь
Про Ольгу: *такова любовь!*

(A. S. Puškin)

***

XVII

Tak *mluvil*. Vítr *hučel* v boru.
V slz závěji a uštvaná,
bez dechu téměř, bez odporu
mu naslouchala Taťána.
Podal jí ruku. Teskně, němě,
či mechanicky, *říct chce se mně*,
se opřela a hlavinku
sklonila ještě trošinku
do tmy, jež temnější *se stává*.
A *přišli* spolu. Pokud *vím*,
nikdo to *nevytýkal* jim.
Máť selská svoboda svá práva,
jimž právě tak *se těšívá*
jak pyšná Moskva *hýřivá*.

XLIX

„*Já?*“ — *Ovšemže ty*. Taťána *má*
v sobotu svátek. *Prosí tě*
i Olinka i matka sama
a *čekají tě určitě*. —
Tam ale *bude* asi hostí
i všelijaké luzy dosti...“
— Tvá *fantazie přepíná*.
Kdo *by* tam *byl?* Jen rodina.
Je to přec příležitost vhodná.
Pojedeš? — „*Dobrá!*“ To *jsem rád*, —
a přitom *vypil* kamarád
na zdraví sousedčino do dna.
A *začal* opět od kraje.
o Olze své: to láska *je!*

(Josef Hora)

***

XVII

Tatjana jako omráčená,
 neschopná slůvka obrany,
 bez dechu, bělejší než stěna,
 vyslechla jeho kázání.
 Pak bezmocně (a jak *se* vždycky
 s oblibou *říká*, mechanicky)
 dala se odvést alejí...
 jen o poznání hlouběji
 klesla jí tmavovlasá hlava...
 Tak *vešli* spolu do domu
 a *nebylo* to nikomu
 divné: i venkov *má* svá práva,
 svoboda pro list domovský
nemusí chodit do Moskvy.

XLIX

„*Mě?*“ „*Ano*. Olinka i máti...
 víš, v sobotu *je* Tatjana...
Doufám, že teď už bez debaty
 vyhovíš jejich pozvání.“
 „*Jsem* celý zhavý na tu spoustu
 kdoví kde zverbovaných hostů...“
 „*Prosím tě*, jakých? *Nemohou*
 na svátek *sezvat* kdekoho.
Evžene, *nebud'* tvrdošíjný
 a *pojď!*“ „*Dobrá*.“ „Ty *jsi* skvost!
 a sotva *splnil* povinnost
 úlitby pro budoucí tchyni,
 zas *začal* přesáhodlouze
 – *bože*, ta láska! – o Olze...“

(Olga Mašková)

***

XVII

Zatímco Evžen *poučoval*,
 Taťána v slzách, bez dechu
vnímala, sotva schopna slova,
 tu prapodivnou útěchu.
Vzal její ruku do své dlaně;
 tu mechanicky odevzdaně
opřela se mu o loket
 a s hlavou skloněnou *šla* zpět.
 A nikdo *nelámal si* hlavu,
 odkupak že to ti dva *jdou*,
 když spolu *přišli* zahradou.
 Svoboda venkovského mravu
 tak jako zpychlá Moskva *má*
 svá vlastní práva nepsaná.

XLIX

„*Mě?*“ „*Ano*. Taťány *je* zkrátka,
 tak *bude* menší oslava.
Vzkazují Oljenka i matka,
 abys *jim* košem *nedával*.“
 „Tam ale *bude* spousta lidí,
 zmatků a žvástů, už to *vidím*.“
 „*Já* zase *jsem* si jist, že *ne*.
 Pár příbuzných *se* *přižene*.
Pojď, *bud'* přítel!“ „*Dobrá*, *jedu*.“
 „*Já* *věděl*, že *mě* *nezradíš*.“
 A jen co *vyprázdnil* svou číš,
byl v mysli zas už u sousedů,
 zas pro svou Olgu *horoval*.
 Láska *je* prostě taková.

(Milan Dvořák)

***

Ve čtvrté hlavě byly pro analýzu vybrány XVII. strofa, v níž jsou popisovány Taťaniny pocity po odmítnutí Oněginem, a XLIX. strofa, ve které Lenský přemlouvá Oněgina, aby se zúčastnil oslavy Taťanina svátku.

Hned na začátku XVII. strofy je zajímavé, že oba mužští překladatelé věnovali (stejně jako v originále) pozornost právě Oněginovi (Hora: *Tak mluvil*. Dvořák: *Zatímco Evžen poučoval*). M. Dvořák se zároveň významově nejvíce přiblížil textu originálu (*проповедовал*, v překladu *kázal*). O. Mašková začala popisem Taťaniných pocitů (*Taťjana jako omráčená*). Mezi gramatickými rozdíly v teoretické části této práce byly zmíněny rozdíly v užití přídavných jmen (v případě mužů – tendence k užívání spíše přídavných jmen jakostních a častěji v pozitivu; pro ženské projevy je charakterističtější užívání přídavných jmen v komparativu). Hora ve svém překladu použil výraz *uštvaná* (tedy přídavné jméno v pozitivu), které je navíc expresivní. Mašková rovněž užíla jedno přídavné jméno v pozitivu (*omráčená*), které je v přeneseném významu také expresivní, ale hned v následujícím verši přídavné jméno v komparativu (*bělejší než stěna*) a v tomto případě potvrdila daný předpoklad. Dvořák v této pasáži přídavná jména nepoužil.

Co se dále týče expresivity, v různé míře se vyskytuje ve všech překladech. V případě Hory stojí za zmínku poetické *v slz závěji*, u Maškové výraz *neschopná slůvka obrany*, v kterém navíc použila zdobnělý tvar (oproti M. Dvořákovi – *sotva schopna slova*). Rovněž slovo *kázání* (Mašková) má ve smyslu *kárat někoho, napomínat* expresivní charakter.

V další části této strofy je v originále použita vsuvka (*Как говорумся, машинально*). Tuto vsuvku zachovali ve svých překladech pouze J. Hora (či *mechanicky, říct chce se mně*) a O. Mašková (*a jak se vždycky / s oblibou říká, mechanicky*). Mašková zároveň po vzoru originálu ponechala tuto část v závorkách, což potvrzuje předpoklad, že ženy častěji tvoří větu podle předem určeného vzorce (v tomto případě se po formální stránce drží originálu).

V další části můžeme pozorovat rozdíly v překladu výrazu *головкой*. Dalo by se očekávat, že Mašková rovněž zvolí zdobnělý tvar slova, nicméně tak ze všech tří překladatelů učinil pouze Hora (*hlavinku*) a na následujícím verši opět z důvodu zachování rýmu užil zdobnělého tvaru (*trošinku*). Mašková i Dvořák daný výraz přeložili bez zdobnělých tvarů (Mašková: *klesla jí tmavovlasá hlava*; Dvořák: *a s hlavou skloněnou šla zpět*).

V Horově překladu se v následující části objevil verš *do tmy, jež temnější se stává*, který nicméně vůbec nevychází z originálu, a v desátém verši oproti originálu

přidává vsuvku (*pokud vím*). V Dvořákově překladu se v této pasáži objevuje ustálené spojení *lámat si hlavu*, které můžeme považovat za hovorové. Mašková a Hora zde dali přednost neutrálnímu lexiku, přestože v originálu autor užil rovněž hovorový výraz *пенять*. Mašková v této části opět následuje po formální stránce originál a dodržuje přesah ve stejném místě (*a nebylo to nikomu -> divně*). I přesto se v této části předpoklady mužského a ženského překladu spíše nepotvrzují.

V závěrečné části strofy M. Dvořák zvolil knižní výraz *mrav*. V posledním verši oba překladatelé užili personifikaci, stejně jako v textu originálu (Puškin: *надменная Москва*, Hora: *Moskva hýřivá*, Dvořák: *zpychlá Moskva*), zatímco překlad Maškové je zde neutrální (*nemusí chodit do Moskvy*).

Co se týče počtu sloves a osobních zájmen, největší počet se překvapivě vyskytuje v originálu (14 sloves, z toho 4 přechodníky) a dále v překladu J. Hory (13 sloves/4přechodníky). V překladech Maškové a Dvořáka pouze 9 sloves a 1 osobní zájmeno.

V XLIX. strofě všichni tři překladatelé začínají po vzoru originálu osobním zájmenem (Hora: *Já*, Mašková a Dvořák: *Mě*), rovněž dodržují tázací charakter této pasáže i zdobně tvar jména Olga (Hora, Mašková: *Olinka*, Dvořák: *Oljenka*). Slovo *мать* však Mašková přeložila knižním výrazem *máti*, zatímco oba překladatelé dali přednost neutrálnímu výrazu *matka*. Mašková zde jako jediná navíc přidává vsuvku *víš*, což je charakteristické pro ženské překlady. Dvořák v této části strofy použil přídavné jméno v komparativu (*menší*) a použil ustálené spojení *dát košem*, které je v porovnání s originálem (*нет причины / тебе на зов не приезжать*) expresivní.

Hovorovost, která je patrná v následující části originálu (*Ho куча будет там народу / И всякого такого сброду*), každý z překladatelů do své verze promítl jinak. V Horově překladu je klíčový výraz *luza*, který označuje spodinu společnosti a má negativní konotaci. V případě Maškové můžeme pozorovat hned tři takovéto výrazy – *celý žhavý* (expresivní, hovorové), *kdovíkde* (expresivní), *zverbovaný* (verbovat – zastaralé a expresivní). U Dvořáka je hovorovost soustředěna ve slově *žvásty*, které je podle Slovníku spisovné češtiny pro školy a veřejnost dokonce hanlivé. V tomto případě tedy dochází ke zhrubování řeči, které je typické pro řeč mužů.

Následující verš Mašková začala vsuvkou (*prosím tě*), což je další z typických znaků ženského překladu. Spolu s Horou pak ve svém překladu stejně jako v originálu používá neutrální lexikum. Dvořák naproti tomu užil výraz *přižene*, který je expresivní a má spíše negativní konotaci. Na následujícím verši Mašková jako jediná z překladatelů

přidává oslovení *Evžene*. Zvolací větu, opodstatněnou originálem (*Поедем, сделай одолжение!*), ve svém překladu pak použili pouze Mašková s Dvořákem (Mašková: *Evžene, nebud' tvrdošijný a pojed'!* Dvořák: *Pojed', bud' přítel!*). Hora zde zvolil jiný postup: *Pojedeš?* - „Dobrá!“ *To jsem rád*. Zároveň tedy vložil i otázku. V posledním verši této pasáže však jako jediná dodržela zvolací větu Mašková (*Ty jsi skvost!*), přičemž poslední užitý výraz je knižní a je možné jej považovat za metaforu. Překlad J. Hory a M. Dvořáka je zde z emocionálního hlediska mnohem umírněnější (Hora: *To jsem rád*. Dvořák: *Já věděl, že mě nezradíš*).

V závěrečné části této strofy jsou ve všech třech překladech přítomny expresivní jazykové prostředky. V případě J. Hory se jedná o ustálení spojení *vypít do dna*, O. Mašková užila výraz *úlitba*, tedy oběť bohům, a jedná se o archaismus. Výraz *číš*, který použil Dvořák, dodává jeho překladu taktéž honosnější vyznění.

V překladu Maškové jsme již dříve věnovali pozornost tomu, že překladatelka někdy volí velmi neobvyklé tvary slov. Dalším takovým příkladem je slovo *přesáhodlouze*, které dodává celému ději na intenzitě (hyperbolizace – *zas začal přesáhodlouze*) a má expresivní charakter. Dvořák v tomto místě zvolil knižní výraz *horovat*. V originálním textu přitom autor užil hovorový výraz *разговориться*.

V úplném závěru strofy Mašková opět užila citoslovce (*bože*) a dodržela zvolací větu. V jejím překladu je cítit největší emocionální napětí (*bože, ta láska! – o Olze...*). Hora rovněž zachoval zvolací větu (*o Olze své: to láska je!*). Interpretace M. Dvořáka je v porovnání s překladem velmi umírněná a postrádá gradaci (*Láska je prostě taková.*).

V XLIX. strofě největší počet sloves užil Milan Dvořák (17), následuje Josef Hora (12) a nejméně Olga Mašková (11). V počtu osobních zájmen oba překladatelé předčili O. Maškovou (Dvořák – 5, Hora – 3, Mašková – 2). Nejvíce částic zde užil J. Hora (3), Mašková s Dvořákem shodně použili 2 částice. Z předpokladů ženského překladu nicméně Mašková potvrdila, že ženy mají tendenci k užívání citoslovcí (1) oslovení (1) a vsuvek (2). Hora s Dvořákem v této části nepoužili ani jedno oslovení či vsuvku. Mašková zde užila 2 věty tázací a 3 zvolací, Hora 3 tázací a 2 zvolací. Dvořák zde použil pouze po jedné větě tázací a zvolací. V textu originálu jsme našli 10 sloves, 4 osobní zájmena, 3 částice, 2 věty tázací a 4 věty zvolací.

5.5 Hlava pátá

II

Зима!.. Крестьянин, торжествуя,
На дровнях обновляет путь;
Его лошадка, снег почуя,
Плетется рысью как-нибудь;
Бразды пушистые взрывая,
Летит кибитка удалая;
Ямщик сидит на облучке
В тулупе, в красном кушаке.
Вот бегают дворовый мальчик,
В салазки жучку посадив,
Себя в коня преобразив;
Шалун уж отморозил пальчик:
Ему и больно и смешно,
А мать грозит ему в окно.

XLI

Однообразный и безумный,
Как вихорь жизни молодой,
Кружится вальса вихорь шумный;
Чета мелькает за четой.
К минуте мишенья приближаясь,
Онегин, втайне усмехаясь,
Подходит к Ольге. Быстро с ней
Вертится около гостей,
Потом на стул ее сажает,
Заводит речь о том о сем;
Спустя минуты две потом
Вновь с нею вальс он продолжает;
Все в изумленье. Ленский сам
Не верит собственным глазам.

(A. S. Puškin)

***

II

I sedlák ožil. Bez meškání
se chystá k cestě sanicí.
I jeho herku popohání
do klusu kolej jiskřící.
A ryjíc měkké brázdy, smělá
kibitka v dál se rozletěla,
s ní vozka na kozlíku svém,
v tulupu, s rudým opaskem.
Posadiv oříška v své saně,
hoch ze dvora se po stráni
s ním jako koník prohání;
prst mrzne mu, i mne si skráně
i plakat se mu chce, i smát
a matka hrozí mu již z vrat.

XLI

Tak bláznivý, tak jednotvárný
jak vítr našich mladých jar,
vře kolem valčíku vír parný
a v kruzích za párem jde pár.
Čas pomsty blížiti se tuše,
jde s tajným šklebem v skrytu duše
Oněgin k Olze. Celý vzplál,
tančí s ní lehce dál a dál,
pak na židli ji usazuje
a baví se s ní, sehnutý.
Pak za dvě, za tři minuty
s ní ve valčíku pokračuje.
Vše žasne. Také Lenský, yím,
nevěřil vlastním očím svým.

(J. Hora)

***

II

Zima... A sedlák do postraňků
s radostí saně **zapřahá**,
v předtuše příštích sněhů vranku
opouští chladná rozvaha ...
povozník **sahá** po bičišti,
kibitka **letí**, jen to **sviští**,
oblaka sněhu **pozvedá** ...
na dvoře malý nezbeda
zapřáhl do sáněk sám **sebe**,
vesele **vozí** VOŘÍŠKA,
po chvíli skvělá projížďka
zalézá za nehty a **zebe**:
kluk **neví**, zda **se smát** či **ne**,
matka však **hrozí** z kuchyně...

XLI

Vše **víří** v divém kolotoči,
jak vítr bujných mladých let
král tanců, valčík, sálem **točí**,
vír párů **strhly** tóny v let!
Nadchází chvíle sladké pomsty:
Evžen, v svých plánech nelítostný,
zve Olgu. Už s **ní** vířivě
obtančil kolo, další dvě,
ted' **posadil ji** na kraj křesla,
baví ji, Olga oplátkou
se usmívá a zakrátko
zas hudba do víru **je vnesla**.
Sál **žasne**, **trnou** někteří.
A Lenskij očím **nevěří**.

(O. Mašková)

***

II

Je zima...! Sedlák, zase svěží,
zapřahá koně do saní.
Ten jenom **nerad** klusem **běží**.
Cestou však zprudka **uhání**
a sanicemi **řeže** břitce
sníh prašan vozka na kibitce.
V kožichu **sedí si** jak pán,
červeným pásem přepásán.
Nevolný hošík vedle stájí
psa v sánkách **sedět navyká**
a sám **mu dělá** koníka.
Prstíky už **mu omrzají**,
nehněvá se však na zimu.
Jen matka oknem **hrozí mu**.

XLI

Jednotvárně jak mořské vlny,
bouřlivě jak vír života
valčík svým rytmem místnost **plní**,
proud párů už v **ní klototá**.
Nadešla Evženova chvíle.
V duchu **se chechtá** potměšile,
jde k Olze, **ukloní se jí**
a už **se** v tanci **vznášejí**.
Ted' spolu **sedí** malou chvíli
a **on jí** cosi **vypráví**,
pak vprostřed družné zábavy
se znovu zprudka **roztočili**.
Sál **žasne**, Lenský jakbysmet.
Sám **neví**, co **si pomyslet**.

(M. Dvořák)

***

Pro analýzu páté hlavy byly vybrány II. a XLI. strofa. II. strofa je velmi známý úryvek, v němž Puškin popisuje ruskou zimu; v XLI. strofa popisuje, jak Oněgin na oslavě Tat'ánina svátku celý večer tancuje s Olgou přímo před očima Lenského.

Autor začal II. strofu zvoláním *Зима!*. Nejpřesněji v tomto případě postupoval M. Dvořák, který tento úsek zachoval (*Zima...!*). Ačkoli se v předchozích úryvcích tendence žen k užívání zvolacích vět spíše potvrzovaly, O. Mašková zde zvolila oznamovací způsob (*Zima...*). V Horově překladu dané predikativum vůbec nefiguruje a v jeho podání II. strofa začíná slovy: *I sedlák ožil*.

Při překladu slova *лошадка* (deminutivum) překladatelé také zvolili různé postupy. J. Hora zde vybral výraz *herka*, který je podle Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost expresivní. V překladu O. Maškové je jako ekvivalent užito slovo *vranka*. Daný výraz ve slovníku nebyl nalezen, ale s největší pravděpodobností se jedná o tvar slova *vraník*. Jedná se tedy o další případ, kdy si O. Mašková tvar slova upravila dle potřeby. M. Dvořák zde užil neutrální výraz *kůň*. Ve čtvrtém verši svého překladu však užil expresivní výraz *uhánět*.

Výraz *кубумка* (6. verš) se v transliterované formě (*kibitka*) vyskytuje ve všech třech překladech. Jedná se o ruskou reálii, která nemá v češtině ekvivalent; konkrétně o druh krytého cestovního vozu.

Všichni překladatelé rovněž v této pasáži použili expresivní jazykové prostředky. V Horově překladu se vyskytuje expresivní výraz *rozletět se* (od slova *letět*, ve smyslu rychle se pohybovat: *kibitka v dál se rozletěla*). Stejný výraz použila ve svém překladu i O. Mašková; navíc přidala mírně hovorovým dojem působící frázi s dalším expresivním slovesem – *svištět* (*kibitka letí, jen to sviští*). Dvořákův překlad nepovažujeme za expresivní kvůli určitému výrazu, nýbrž metafoře v pátém a šestém verši: *a sanicemi řeže břitce / sněh prašan vozka na kubitce*.

V osmém verši textu originálu autor užil další výraz, který se obtížně překládá do češtiny. Slovo *мылун* označuje dlouhý kožešinový kabát s vysokým límcem. J. Hora zvolil stejný postup jako v 6. verši a výraz transliteroval (*v tulupu*). V následující části verše přeložil výraz *кышак* (tedy široký látkový pásek) – *s rudým opaskem*. Ekvivalent slov *мылун* a *кышак* se vyskytuje i v Dvořákově překladu (*v kožichu sedí si jak pán, / červeným pásem přepásán*). Přirovnání *jak pán* můžeme považovat za expresivní, protože odkazuje na ustálené slovní spojení *žít si jako pán*. Mašková ani jeden ze zmiňovaných výrazů nepřeložila (*oblaka sněhu pozvedá*), avšak slovní spojení *oblaka sněhu* je metafora a činí tuto pasáž také expresivní.

V devátém verši textu originálu se objevuje výraz *дворовый мальчик*. J. Hora jej výstižně přeložil jako *hoch ze dvora*. V překladu O. Maškové je tento výraz vyjádřen jako *malý nezbeda*, tedy s pomocí neutrálních jazykových prostředků. Její verze se může zdát méně přesná, nicméně je stále opodstatněná, a to výrazem *Шалун* (nezbedník) ve dvanáctém verši. Dvořákův překlad je v tomto místě expresivní díky deminutivu *hošík*. Navíc k němu přidal přívlastek *nevolný* (od slova *nevolník*, které je historismus).

Rozdílné varianty překladu jsme zpozorovali i v případě slova *салазки* (menší sáně). J. Hora přeložil jako *saně* (neutrální), zatímco O. Mašková i M. Dvořák užíli deminutivum *sáňky* a jejich překlad je tímto bližší výchozímu textu. Dalším zajímavým momentem je výraz *жучка* v desátém verši. Jedná se o hovorový výraz pro nečistokrevného psa. J. Hora zde zvolil výstižný ekvivalent *oříšek*. Olga Mašková umocnila hovorový nádech svého překladu a užíla protetické v- (*voříšek*), které je charakteristickým prvkem obecné češtiny. M. Dvořák zde užil neutrální slovo *pes*.

I v jedenáctém verši jsou všechny tři překlady expresivní. V případě J. Hory a M. Dvořáka je expresivita odůvodněna výchozím textem, v němž autor užil slovo *конь*, které je typické pro poetickou řeč. Oba překladatelé zde použili deminutivum koník. O. Mašková tuto pasáž nahradila metaforou *skvělá projížďka / zalézá za nehty a zebe*. V tomto případě se jedná o personifikaci.

Podobný obraz se promítl i do překladů J. Hory a M. Dvořáka ve dvanáctém verši. Na úrovni expresivity zde Dvořák použil deminutivum *prstíky* (v textu originálu *пальчик*), zatímco J. Hora neutrální výraz *prst* a knižní výraz *skráně*. V posledních dvou verších jsme nezpozorovali žádné výraznější rozdíly.

Při analýze počtu sloves jsme zjistili, že jejich největší počet se vyskytuje v překladu O. Maškové (13) a J. Hory (13, z toho 1 přechodník); M. Dvořák užil 12 sloves. Co se týče osobních zájmen, největší počet obsahuje verze J. Hory (5), dále M. Dvořáka (3) a nejméně verze O. Maškové (1). M. Dvořák a O. Mašková v této strofě použili po jedné částici (Hora – 0). Jako jediný zvolání v prvním verši dodržel M. Dvořák. Autor výchozího textu v této strofě použil 12 sloves (z toho 5 přechodníků), 3 osobní zájmena a 1 zvolací větu.

XLI. strofa v textu originálu začíná expresivním přirovnáním (*Как вихорь жизни молодой*), které v určitých obměnách zopakovali všichni překladatelé. J. Hora navíc v prvním verši použil přídavná jména v pozitivu (*tak bláznivý, tak jednotvárný*), což je typické pro mužský překlad, a dále pokračoval *jak vítr našich mladých jar*, tedy poměrně výstižným překladem originálu. M. Dvořák užil hned dvě přirovnání, a to *jednotvárně*

jak mořské vlny a bouřlivě jak vír života. O. Mašková zde propojila metaforu (*vše víří v divém kolotoči*) a přirovnání (*jak vítr bujných mladých let*).

Další pasáž strofy je expresivní ve všech překladech. J. Hora zvolil velmi podobnou metaforu jako v textu originálu (Puškin: *Кружится вальса вихорь шумный*; Hora: *vře kolem valčíku vír parný*); čtvrtý verš je však v jeho podání neutrální (*a v kruzích za párem jde pár*). Olga Mašková užila v této pasáži perifrázi – *král tanců, valčík* – a metaforu – *vír párů* – a dále připojila personifikaci *sálem točí* (valčík) a *strhly tóny v let*. M. Dvořák si počínal obdobně. V této části strofy dvakrát použil metaforu – *valčík svým rytmem místnost plní a proud párů už v ní kлокotá*.

V pátém verši je expresivní pouze překlad O. Maškové, která zde užila slovní spojení *sladká pomsta*, které vychází z frazeologismu *pomsta je sladká*. Dále stejně jako M. Dvořák ve svém překladu žila sloveso *nadejít*, které je v souvislosti s časem knižní (Mašková: *Nadchází chvíle sladké pomsty*; Dvořák: *Nadešla Evženova chvíle*).

V šestém verši je neutrální překlad O. Maškové (*Evžen, v svých plánech nelítostný*) a také M. Dvořáka (*v duchu se chechtá potměšile*). Horův překlad obsahuje jeden knižní výraz, a to *v skrytu* (*duše*). Další knižní výraz užil i v sedmém verši (*vzplanout*). V osmém verši je naopak expresivní pouze překlad M. Dvořáka, díky metaforickému vyjádření *v tanci se vznáší*.

V následujících třech verších se nevyskytují žádné výrazné rozdíly v expresivitě ani v překladech, ani v textu originálu. Hora pokračoval v užívání neutrálních prostředků i ve dvanáctém verši, avšak O. Mašková i M. Dvořák užili metaforu (Mašková: *hudba do víru je vnesla* – personifikace, Dvořák: *zprudka se roztočili* - metafora).

V předposledním verši se ve všech třech překladech objevila synekdocha ve všech překladech: J. Hora - *vše žasne* (tedy téměř doslovný překlad originálu - *Все в изумление*), zatímco O. Mašková a M. Dvořák shodně přeložili jako *sál žasne*.

V posledním verši této strofy J. Hora s O. Maškovou použili variace na ustálené slovní spojení *nevěřit svým (vlastním) očím* (Hora: *nevěřil vlastním očím svým*, Mašková: *A Lenskij očím nevěří*). Jejich varianty jsou tedy citově zabarvené a vychází z originálu (*He верит собственным глазам*), zatímco M. Dvořák užil neutrální jazykové prostředky (*sám neví, co si pomyslet*).

Největší počet sloves byl napočítán v překladech O. Maškové a M. Dvořáka (13), v Horově překladu pouze 9 sloves (z toho 1 přechodník). Všichni tři překladatelé použili ve svých verzích 4 osobní zájmena. J. Hora navíc ve třináctém verši přidal vsuvku (*vím*), která není opodstatněna textem originálu. O. Mašková oproti originálu svůj překlad

obohatila o zvolací větu ve čtvrtém verši. Puškin v této pasáži použil 10 sloves (z toho 2 přechodníky), 4 osobní zájmena a 1 částici.

5.6 Hlava šestá

XIV

«Зачем вечор так рано *скрылись?*»
Был первый Оленькин вопрос.
Все чувства в Ленском *помутились*,
И молча он повесил нос.
Исчезла ревность и досада
Пред этой ясностью взгляда,
Пред этой нежной простотой,
Пред этой резвою душой!..
Он *смотрит* в сладком умиленье;
Он *видит*: он еще любим;
Уж он, раскаяньем томим,
Готов *просить* у ней прощенье,
Трепещет, не находит слов,
Он счастлив, он почти здоров...

XVIII

Когда б он знал, какая рана
Моей Татьяны сердце *жгла!*
Когда бы ведала Татьяна,
Когда бы знать она могла,
Что завтра Ленский и Евгений
Заспорят о могильной сени;
Ах, *может быть*, ее любовь
Друзей *соединила* б вновь!
Но этой страсти и случайно
Еще никто не *открывал*.
Онегин обо всем *молчал*;
Татьяна *изнывала* тайно;
Одна бы няня *знать* могла,
Да недогадлива *была*.

(A. S. Puškin)

***

XIV

„Proč *jste* tak brzo *odjel* včera?“
tak znenadání *ptala se*.
A v Lenském *tála* nedůvěra,
v zmatených citů zápace
mizela žárlivost jak sněhy
před tímto zrakem plným něhy,
před dívkou jasem zalitou,
před prostou, svěží duší tou...
I *hledí* v sladkém zmatku k zemi;
i *vidí*: Vždyť *mě miluje!*
Pln kajícnosti v duchu *je*,
už už *by šeptal*: *Odpusťte mi*,
však beze slov *je* citů splav:
je šťasten a *je* téměř zdrav.

XVIII

Kdyby *byl věděl*, jaká rána
v Tánině srdci *hořela!*
A kdyby Táňa, hořem štvaná,
věděti mohla, *věděla*,
že zítra nad hrobů svých stínem
se střetnou Lenský s Oněginem,
snad její láska spanilá
by oba opět *smířila!*
Však náhoda zlá tomu *chtěla*,
že nikdo *neměl* tušení.
Oněgin *kryl se* v mlčení,
Taťána potajmu *se chvěla*;
jediná *ňáňa* *mohla* *snad*,
však její bystrozrak už *zvad*.

(J. Hora)

***

XIV

„*Odjel jste brzy,*“ usměvavě
vytkla mu. „*Co se stalo? Proč?*“
City se propletly a v hlavě
zavířil prudký kolotoč.
Žárlivost zahnal, ztupil ostny
 ten pohled dětsky bezstarostný,
 ten úsměv prostý léček, lstí,
 ten půvab dárku pro štěstí...
Lenského strhla slastná závrať:
*je milován... to všechno snad...
 chce kleknout... chce se jenom kát...
 chce poděkovat* za ten návrat...
*neví jak... teď už bez obav,
 je šťastně zmaten... skoro zdrav...*

XVIII

Kdyby tak *věděl*, jaká rána
Tatjaně bere k spánku klid!
 Kdyby *se dověděla* Táňa,
 kdyby tak *mohla vytušit*,
 že zítra *Oněgin a Lenskij*
svedou boj o klid nadpozemský,
 láska *by* možná, *ach kdo ví,*
vrátila druhu druhovi.
Objevit ji však *není* snadné,
nevede žádná cesta k ní:
Oněgin není beztaktní,
Tatjana pod pečeti *chřadne*,
 jen *chůva* dost *ví*, jenže ta
je zase notná popleta.

(O. Mašková)

***

XIV

„*Kam včera večer zmizel jste mi?*“
zeptala se ho skoro hned.
Pěvec jen sklopil oči k zemi
 a marně *hledal* odpověď.
Žárlivá zlost ho opustila.
Stála tu prostá a tak milá,
 v pohledu *čirá* nevina.
Cítil, jak zase *začíná*
prožívat okouzlené chvíle.
Vždyť její lásku *má* jen *on.*
Teď sám by žádal o pardon,
 teď sám *se cítí* provinile.
Vnímá svůj rozechvělý stav,
 ale *je* šťasten, skoro zdrav...

XVIII

Kdyby tak *věděl*, z jaké rány
Tatjáně srdce churaví!
 A *ona* kdyby *měla* zdání,
 jen náznak hrozných představ,
 jak proti *sobě* ti dva *stojí*
 už zítra ve smrtelném boji,
snad její nesobecký cit
moh přátele zas *usmířit.*
Tatjana skryla ho však v duši
 bez sebemenších vnějších stop
 a Evžen *mlčel* jako hrob,
 tak nikdo *nemohl* nic tušit.
Snad jenom *chůva*, ale ta
 už *byla* stará popleta.

(M. Dvořák)

***

Pro analýzu šesté hlavy byly vybrány XIV. a XVIII. strofa, které zachycují děj po oslavě Tat'ánina svátku a předvečer souboje mezi Oněginem a Lenským.

Hned v prvních dvou verších XIV. strofy jsme zpozorovali rozdíly na úrovni syntaxe. Ve verzi J. Hory a M. Dvořáka se vyskytuje pouze jedna věta tázací, stejně jako v originále. V překladu J. Hory a M. Dvořáka se vyskytuje pouze jedna věta tázací, stejně jako v originále (Hora: *Proč jste tak brzo odjel včera?* Dvořák: *Kam včera večer zmizel jste mi?*). O. Mašková ve své verzi otázku zdvojlila (*Co se stalo? Proč?*), čímž potvrdila předpoklad častějšího výskytu tázacích vět v ženských překladech.

V následující části překladatelé v různé míře použili expresivní prostředky. J. Hora do svého překladu zakomponoval zdařilou metaforu se sněhem: *A v Lenském tála nedůvěra*, kde slovo *tát* je v přeneseném významu považováno za expresivní. Svou metaforu dotahuje ještě o dva verše níž: *mizela žárlivost jak sněhy*. V překladu Maškové nás zaujala formulace *v hlavě zavířil prudký kolotoč*. Přestože se jedná o výrazy stylisticky neutrální, domníváme se, že v tomto přeneseném významu je možné slovo kolotoč považovat za expresivní a bylo použito s cílem dosáhnout nadneseného stylu. O stejný případ se jedná i u výrazu *ztupil ostny* (5. verš), kde *ostny* mají symbolizovat Lenského vztek. M. Dvořák zase pro dosažení vysokého stylu zvolil knižní výraz *pěvec* (ve významu básník – 3. verš).

V následující pasáži všichni tři překladatelé užíli určitý tvar slova *prostý*. Varianta Hory (*před prostou, svěží duší tou*) a Dvořáka (*stála tu prostá a tak milá*) se jedná o neutrální lexikum, avšak ve verzi Maškové (*ten úsměv prostý léček, lstí*) se jedná o výraz knižní. Je taktéž zajímavé, že v této části strofy ani jeden z překladatelů neužil větu zvolací, která je v textu originálu.

Překladatelská řešení se dále liší u slovního spojení *в сладком умиленье* (tedy v *sladkém rozechvění* – 9. verš). J. Hora jej přeložil jako *v sladkém zmatku*; podobně si počínala i O. Mašková – *slastná závrať*. Jejich verze jsou poněkud nadnesené a bližší originálu než Dvořákovo *okouzlené chvíle*.

Přestože užívání zvolacích vět i tam, kde v textu originálu užitý nebyly, je typickým znakem ženského překladu, na následujícím verši tak učinil J. Hora (*Vždyť mě miluje!*). O. Mašková i M. Dvořák použili větu oznamovací (Mašková: *je milován... to všechno snad...* Dvořák: *Vždyť její lásku má jen on.*).

V závěrečné části této strofy O. Mašková i J. Hora užíli expresivní výraz (Mašková: *kát se*, Hora: *kajícnost*) a vycházeli tak pravděpodobně ze slova *раскаянье*, které je však neutrální. Dvořák zvolil neutrální prostředky (*ted' sám by žádal o pardon*).

Dalším z příkladů expresivity v překladu J. Hory je slovní spojení *citů splav*, které má jako metafora intenzivnější účinek na čtenáře. Překlady O. Maškové a M. Dvořáka v této části nevykazují žádné expresivní prvky, stejně jako text originálu (Mašková: *neví jak... teď už bez obav*, Dvořák: *Vnímá svůj rozechvělý stav*, Puškin: *Трепещет, не находим слов*). Naopak, na posledním verši Mašková zesílila působení na čtenáře, když Puškinovo *Он счастлив, он почти здоров* přeložila jako: *je šťastně zmaten... skoro zdrav...*, zatímco J. Hora s M. Dvořákem prakticky kopírují text originálu (Hora: *je šťasten a je téměř zdrav*. Dvořák: *ale je šťasten, skoro zdrav...*).

Při analýze četnosti sloves jsme největší počet upozorovali ve verzi O. Maškové (17), dále M. Dvořáka (14) a J. Hora užil pouze 13 sloves. Osobních zájmen bylo napočítáno nejvíce v překladu M. Dvořáka (4), poté J. Hory (2) a O. Maškové (1). Na úrovni syntaxe bylo v překladu J. Hory nalezeno po jedné větě zvolací i tázací, v překladu O. Maškové 2 věty tázací a v překladu M. Dvořáka pouze 1 věta tázací. Ve výchozím textu jsme našli 11 sloves (z toho 1 přechodník), 8 osobních zájmen, 1 částici, 1 větu zvolací a 1 větu tázací.

V prvních dvou verších XVIII. strofy nám každý z překladatelů nabídl jiné překladatelské řešení autorova: *Когда б он знал, какая рана / Моей Татьяны сердце жгла!* Všichni tři překladatelé začali vedlejší větou podmínkovou, nicméně v druhé polovině této části se originálu sémanticky nejvíce přiblížila varianta J. Hory (*rána v Tánině srdci hořela*). Slovo *hořet* lze v tomto případě rovněž považovat za expresivní. Expresivní variantu zde použili i O. Mašková (ustálené spojení *brát klid*) a M. Dvořák (knižní výraz *churavět*).

Ve třetím verši Hora použil knižní slovo *hoře*, zatímco Mašková a Dvořák použili neutrální lexikum tak, jak je tomu v originálu. Hora se v této pasáži navíc mírně významově odchýlil od textu originálu (*Когда бы ведала Татьяна, / Когда бы знать она могла*), který přeložil jako *A kdyby Táňa, hořem štvaná, / věděti mohla, věděla*. Nejpresněji zde postupovala Mašková, která přeložila prakticky doslovně (*Kdyby se dověděla Táňa, / kdyby tak mohla vytušit*). Překlad J. Hory a O. Maškové navíc spojuje i užití deminutiva *Táňa*, přestože v originále je běžná forma *Татьяна*. M. Dvořák zdeužil osobní zájmeno *она*.

Na následujícím verši si Hora naopak počínal obratněji a přesněji. Autorovo *могильной сени* přeložil jako *nad hrobů svých stínem* a jako jediný tedy zachoval symboliku hrobu v této pasáži. Dvořák v tomto místě zmiňuje *smrtelný boj* a používá

tedy neutrální jazykové prostředky, zatímco Mašková svému překladu dodala dramatictější a lyričtější vyznění – *svedou boj o klid nadpozemský*.

V další pasáži této strofy byly potvrzeny hned dva předpoklady ženského překladu, a to užívání vsuvek a citoslovcí, přičemž oboje bylo opodstatněno textem originálu (*Ах, может быть*). Mašková tuto část interpretuje jako *ach, kdo ví*; Hora a Dvořák oba tyto prvky vynechali. Oba překladatelé rovněž užíli expresivní jazykové prostředky (Hora: knižný výraz *spanilá*, Dvořák: epiteton *nesobecký – nesobecký cit*).

V dalším verši Mašková užíla knižní výraz *druh*, zatímco překladatelé upřednostnili neutrální lexikum stejně jako v textu originálu (Hora: *oba*, Dvořák: *přátele*, Puškin: *други*). Tento verš měl v originále zvolací charakter, který zachoval pouze J. Hora. J. Hora dále použil ustálené slovní spojení (*zlá*) *náhoda tomu chtěla*, které jeho textu propůjčuje honosnější ráz, zatímco M. Dvořák stejného efektu docílil užitím metafory - *Tatána skryla ho však v duši*. V textu Maškové se žádné podobné zvláštnosti nevyskytují (*Objevit ji však není snadné*).

V závěrečné části této strofy se expresivita projevuje v překladu M. Dvořáka, konkrétně v ustáleném spojení *mlčet jako hrob* a J. Hory - *Oněgin kryl se v mlčení* (metafora). Překlad O. Maškové je zde neutrální (*Oněgin není beztaktní*).

V úplném závěru XVIII. strofy překladatelé zvolili různé způsoby překladu slova *няня*, a to *ňáňa* (Hora) a *chůva* (Mašková, Dvořák). Mezi variantami jsme však nenalezli rozdíly na stylistické úrovni. Ty však byly zpozorovány na posledním verši této strofy. Hora zde zvolil knižní výraz *bystrozrak* (navíc ve spojení s metaforou – *bystrozrak zvad*); Mašková a Dvořák zde použili hovorový výraz *popleta*.

Největší počet sloves vykazoval překlad O. Maškové a J. Hory (13), nejméně překlad M. Dvořáka (10). Osobních zájmen užíli nejvíce O. Mašková a M. Dvořák (3), v překladu J. Hory se nevyskytuje ani jedno. Všichni tři překladatelé shodně užíli 1 částici, O. Mašková ve své verzi 1 citoslovce. O. Mašková a M. Dvořák zde použili po jedné větě zvolací, zatímco J. Hora v této strofě užil 2 věty zvolací, stejně jako je tomu v textu originálu. Puškin ve XVIII. strofě užil celkem 13 sloves, 2 osobní zájmena, 1 citoslovce, 2 věty zvolací a 1 vsuvku.

5.7 Hlava sedmá

XII

И скоро звонкий голос Оли
В семействе Лариных *умолк*.
Улан, своей невольник доли,
Был должен *ехать* с *нею* в полк.
Слезами горько *обливаясь*,
Старушка, с дочерью *прощаясь*,
Казалось, чуть жива *была*,
Но Таня *плакать не могла*;
Лишь смертной бледностью
покрылось
Ее печальное лицо.
Когда все *вышли* на крыльцо,
И всё, *прощаясь*, *суетилось*
Вокруг кареты молодых,
Татьяна *проводила их*.

XXIV

И *начинает* понемногу
Моя Татьяна *понимать*
Теперь яснее - *слава богу* -
Того, по ком *она вздыхать*
Осуждена судьбою властной:
Чудак печальный и опасный,
Созданье ада иль небес,
Сей ангел, сей надменный бес,
Что *ж он?* *Ужели* подражанье,
Ничтожный призрак, иль еще
Москвич в Гарольдовом плаще,
Чужих причуд истолкованье,
Слов модных полный лексикон?..
Уж *не пародия ли он?*

(A. S. Puškin)

***

XII

Brzičko u Lariných *věru*
zmlk Olin zvonečkový smích.
Jsa dbalý o svou kariéru,
s manželkou hulán k pluku *tíh*.
Dávajíc dcerce požeňnání,
plakala hořce stará paní,
tak tak *se držíc* na nohou.
Leč Táňa, *plakat nemohouc*,
smrtelně *zbledla* v obličejí,
ježž *pokryl* dávno trpký žal.
Když kdekdo na zápraží *stál*
a všichni *loučit se už chtějí*,
s odjíždějící dvojicí
jde ještě Táňa mlčící.

XXIV

I začíná teď nad knihami
pozvolna lépe *chápati*
má Táňa, *Bohu díky*, s *námi*
milence, po němž *vzdychati*
ji sudičky *snad odsoudily*.
Je úkladník to pobloudilý,
syn pekel, dítě rajských krás?
Ten anděl, nadutý ten d'as,
co *je?* Zda kopie jen pouhá,
nicotný přízrak, Moskván *spíš*,
ježž v haroldovském plášti *zříš*,
stín, jenž *se* v cizí masce *plouhá*,
slov módních plný lexikon,
či parodie *že je on?*

(J. Hora)

***

XII

Olinčín hlásek s jedním ránem
 zazpíval doma naposled.
 Hulán je málokdy svým pánem:
 rozkaz – a co jim zbylo? *Jet!*
 Matka se těžko s dcerou loučí,
 je zoufalá a její oči
 jsou zrovna jak dvě kaluže.
 Tatjana plakat nemůže,
 jen krve nemá v bledé pleti
 snad ani kapičku. A když
 jim kdekdo honem dělá kříž,
 líbá je, ke kočáru letí,
 za okny s žalem schovaná
 loučí se s nimi Tatjana.

XXIV

Konečně clonu odhrnula
 a rozpoznává, jaký je
 ten, koho rozmar orákula
 jí určil, pro nějž prožije
 a pro nějž prožila už tolik:
 je nebezpečný melancholik?
 do pekel patří, do nebes?
 je anděl, zpupný ďábel, běs?
 co vlastně? Parafráze doby?
 utkvělá fata morgána?
 Childe Harold s duší Moskvana?
 lexikon pro vzdělané snoby?
 apokalypsa jepičí?
 karikatura bůhví či?

(O. Mašková)

***

XII

Brzy pak u Larinů zněly
 Olžiny písně naposled.
 Hulán, jak povinnost mu velí,
 s ní k svému pluku musel jet
 Loučení s dcerou matku mrzí.
 Stařena prolévá slzy,
 svým žalem zcela zdolána,
 neplakala však Taťána,
 jen se smrtelně zbledlou tváří
 se zapojila do dění,
 když celý tartas loučení
 se vyvalil ven na zápraží.
 Šla podívat se na kočár
 a vyprovodit mladý pár.

XXIV

Konečně tedy Táňa vníká
 a začítá se dál a dál
 do duše toho daremníka,
 k němuž ji osud připoutal
 a po němž vzdychá v nočním tichu.
 Má podivínství, žal a pýchu
 od pekel, nebo od nebes
 ten anděl, namyšlený běs?
 Je to jen odlesk nápodoby,
 jen hejsek z Moskvy, který snad
 si od Harolda půjčil šat,
 bezduchost módním slovem zdobí
 a pitvoří se po vzoru
 dnes populárních autorů?

(M. Dvořák)

***

Pro analýzu sedmé hlavy byly vybrány XII. a XIV. strofy. V první z nich je popisováno loučení s Olgou, která přestala truchlit po Lenském a provdala se; druhá vypráví o tom, jak Taťána přemítá o Oněginovi.

V první části XII. strofy je zajímavé, jak jednotliví překladatelé naložili se jménem Olga (*золос Олу*). Zatímco Dvořák přeložil jako *Olžiny (písně)*, Hora použil zdrobnělejší formu, která koresponduje s textem originálu – *Olin (zvonečkový smích)*. O. Mašková zde použila nejzdrobnělejší formu – *Olinčin hlásek*, čímž potvrdila předpoklad, že ženy mají sklon k užívání deminutiv častěji než muži. Nicméně, Hora hned na začátku užil výraz *brzičko*, který je zdrobnělejší formou slova *brzy*, které se vyskytuje v této části v překladu M. Dvořáka.

Všichni překladatelé zde rovněž použili expresivní jazykové prostředky. J. Hora zvolil knižní výraz *věru* a epitetu *zvonečkový (smích)*, které jeho překladu dodává lyrické vyznění. O. Mašková stejného efektu dosáhla pomocí metafory *Olinčin hlásek zazpíval naposled*. M. Dvořák rovněž užil metaforu *Olžiny písně zněly*. I v následující části je jeho překlad citově zabarvený, díky ustálenému spojení *povinnost mu velí*. Podobným způsobem je zde expresivní i překlad O. Maškové – *být svým pánem*. Horův překlad je zde neutrální (*jsa dbalý o svou kariéru*); jedinou anomálií je přechodník *jsa*. Přechodníky jsou pro Horův překlad poměrně příznačné, nicméně v době, kdy byl jeho překlad publikován, byly přechodníky běžnou součástí psaného projevu.

V další pasáži je velmi dynamická interpretace Olgy Maškové: *rozkaz – a co jim zbylo? Jet!*. Díky použitým interpunkčním znaménkům je výsledné působení na čtenáře mnohem intenzivnější než verze J. Hory (*s manželkou hulán k pluku tíh*), M. Dvořáka (*s ní k světu pluku musel jet*) i samotný text originálu (*Был должен ехать с нею в полк*).

V následující části byla v překladu J. Hory zpozorována dvě ustálení spojení – *dávajíc dcerce požehnání a tak tak se držíc na nohou*. Za expresivní lze rovněž považovat slovo *hořce* v přeneseném významu (*hořce plakat*). Zvolil tedy podobný postup jako autor (*Слезами горько обливаясь*). Ve verzi O. Maškové je výrazně expresivní přirovnání *oči jak dvě kaluže*; v překladu M. Dvořáka potom frazeologické spojení *prolévat slzy*. J. Hora také v osmém verši použil knižní spojku *leč*.

S Puškinovými verši *Лишь смертной бледностью покрылось / Ее печальное лицо* si každý z překladatelů poradil jinak; ve všech případech však zvolili prostředky, které lze považovat za expresivní. V překladu J. Hory Taťána *smrtelně zbledla*, nápodobně ve verzi M. Dvořáka – *se smrtelně zbledlou tváří*. Přívlastek smrtelný je zde zachován v souladu s originálem a zintenzivňuje popisovaný příznak. O. Mašková

zvolila jiný postup a popisovaný příznak podtrhuje pomocí deminutiva (*krve nemá v bledé pleti / snad ani kapičku*). Zajímavé je i použití záporového genitivu, které je v moderním jazyce podstatně vzácnější než dříve a text díky němu získává honosnější a knižnější styl.

V závěrečné části této strofy je verze Maškové opět expresivní, díky ustálenému spojení *dělat kříž*. Překlad J. Hory se nevyznačuje v tomto místě expresivními jazykovými prostředky, nicméně zajímavou metaforu zvolil M. Dvořák – *celý tartas loučení*. Tímto způsobem průvod loučících se lidí přirovnává k řece Tartas v Novosibiřské oblasti v Rusku.

V úplném závěru XII. strofy se překlady rozcházejí. Nepřesnosti vůči textu originálu se zde dopustila Mašková, která pasáž *Вокруг кареты молодых, / Татьяна проводила их* přeložila jako *za okny s žalem schovaná / loučí se s nimi Taťjana*. Překlady J. Hory a M. Dvořáka se zde shodují s originálem (Hora: *s odjíždějící dvojicí / jde ještě Táňa mlčící*; Dvořák: *Šla podívat se na kočár / a vyprovodit mladý pár*).

V této strofě se největším počtem sloves vyznačoval překlad J. Hory (14 sloves, z nichž 4 byla ve tvaru přechodníku), dále se stejným počtem 14 sloves překlad O. Maškové a nejméně sloves (12) použil M. Dvořák. Největší počet osobních zájmen vykazoval překlad O. Maškové (3), dále M. Dvořáka (2). J. Hora v XII. strofě nepoužil žádná osobní zájmena; naopak jediný ve svém překladu použil 1 částici. Překlad O. Maškové byl oproti originálu obohacen o jednu větu tázací a zvolací. V textu originálu jsme našli 13 sloves, 2 osobní zájmena, 1 částici a 1 vsuvku.

Začátek XXIV. strofy začínají O. Mašková a M. Dvořák metaforou (Mašková: *clonu odhrnula*, Dvořák: *začítá se do duše*), přičemž text originálu je v tomto místě neutrální (*И начинает понемногу / Моя Татьяна понимать*). Stejně tak užil neutrální jazykové prostředky i J. Hora. Ve třetím verši je však zajímavé, že právě Hora jako jediný užil vsuvku, jak je tomu v originále (Puškin: *слава богу*, Hora: *Bohu díky*).

Ve čtvrtém verši všichni tři překladatelé užili expresivní výrazy. V případě O. Maškové je takovým výrazem slovní spojení *rozmar orákula* (personifikace). V překladu M. Dvořáka je expresivně nosným výraz *daremník*, který je zjevně jakousi podobou slova dareba, tedy expresivně *rozpuštělé dítě*. J. Hora zde použil slovo *vzdychat*, které je ve významu *toužit* také expresivní. V pátém verši J. Hora zvolil pohádkové lexikum – *sudičky*, Dvořák již výše zmiňovaný výraz *vzdychat*, zatímco překlad O. Maškové zůstává neutrální.

V následující části v překladu O. Maškové začíná velmi výrazné pásmo otázek. Obecně řečeno, celá druhá polovina XXIV. strofy je protkána expresivními výrazy ve všech třech překladech. Ve verzi J. Hory jsou to výrazy: *úkladník* (od slova *úklad* – knižně nástraha), *syn pekel* (metafora), *dítě rajských krás* (*rajský* – expresivně *velmi krásný*, metafora), *nadutý* (hanlivé), *nicotný přízrak* (metafora), *zřít* (knižní), *stín* (v tomto přeneseném významu metafora), *plouhá* (od slova *ploužit se* – expresivně pomalu se pohybovat), *slov módních plný lexikon* (metafora) a výraz *parodie*, který je potažmo na osobu možno považovat za expresivní s negativní konotací.

Ve verzi Maškové naši pozornost upoutaly tyto výrazy: *nebezpečný melancholik* (metafora), *do pekel patří, do nebes* (metafora), *anděl* (expresivní, náboženské, pohádkové lexikum), *dábel* (expresivní, náboženské, pohádkové lexikum), *běs* (expresivní, pohádkové lexikum), *parafráze doby, fata morgána, Childe Harold s duší Moskvana, lexikon pro vzdělané snoby, apokalypsa jepičí a karikatura bůhví či* (metafory).

V překladu M. Dvořáka byly stylisticky výrazné následující pojmy: *žal* (knižní), *peklo, nebesa* (expresivní, náboženské lexikum, možno přiřadit i k pohádkovému), *anděl* (expresivní, náboženské, pohádkové lexikum), *běs* (expresivní, pohádkové lexikum), *odlesk nápodoby* (metafora) a *bezduchost* (hanlivé).

Při volbě expresivních jazykových prostředků překladatelé vycházeli z originálu, v němž byly citově zabarvené výrazy: *Чудак* (hovorové), *Создание ада иль небес* (metafora), *ангел* (ve významu *ideál* – expresivní, metafora), *бес* (náboženské lexikum, metafora), *подражание* (metafora), *призрак* (metafora), *Москвич в Гарольдовом плаще* (metafora), *Чужих причуд истолкование* (metafora), *Слов модных полный лексикон* (metafora) a *пародия* (metafora).

V dané ukázce všichni tři překladatelé užili stejný počet sloves (9). Největší počet osobních zájmen byl zpozorován v překladu J. Hory (3); v překladu O. Maškové a M. Dvořáka bylo užito jen 1 osobní zájmeno. Hora použil i největší počet částic (4), Dvořák s Maškovou stejný počet – 2 částice. Jako jediný použil citoslovce J. Hora (1). V překladu J. Hory se vyskytují celkem 3 věty tázací, stejně jako v textu originálu. V překladu M. Dvořáka byly použity pouze dvě 2 tázací. Verze překladu O. Maškové v tomto ohledu značně předčila jak ostatní překlady, tak i originál s počtem 10 tázacích vět v XXIV. hlavě. Puškin v této strofě použil 3 slovesa, 3 osobní zájmena, 4 částice, 1 citoslovce a 3 věty tázací.

5.8 Глава осмá

XLIII

*Онегин, я тогда моложе,
Я лучше, кажется, была,
И я любила вас; и что же?
Что в сердце вашем я нашла?
Какой ответ? одну суровость.
Не правда ль? Вам была не новость
Смиренной девочки любовь?
И нынче — **боже!** — **стынет** кровь,
Как только **вспомню** взгляд холодный
И эту проповедь... Но **вас**
Я не виню: в тот страшный час
Вы поступили благородно.
Вы были правы предо мной:
Я благодарна всей душой...*

L

***Прости ж** и **ты**, мой спутник
странный,
И ты, мой верный идеал,
И ты, живой и постоянный,
Хоть малый труд. **Я с вами** знал
Всё, что завидно для поэта:
Забвенья жизни в бурях света,
Беседу сладкую друзей.
Промчалось много, много дней
С тех пор, как юная Татьяна
И с ней Онегин в смутном сне
Явились впервые **мне** —
И даль свободного романа
Я сквозь магический кристалл
Еще **не** ясно **различал**.*

(A. S. Puškin)

***

XLIII

***Byla jsem** mladší, Oněgine,
tenkrát – a lepší **snad** než teď.
Měla vás ráda. A jak vše **plyne** ...
A jakou **dalo** odpověď
mi vaše srdce? Příkrá slova.
Bylo to tak? **Vám** nijak nová
nebyla dívčí láska přec?
A teď – **můj Bože** – hrozná věc,
vzpomenou vaší upjatosti
a vašich slov... **Já** vůbec **vás**
neviním: v onen strašný čas
jste ke **mně** **byl** pln šlechtnosti
a vůči **mně** **měl** pravdu sám.
Jsem z celé duše vděčna **vám**...*

L

***I tobě**, věrný ideále,
i tobě, divný druhu z cest,
i práci živé, třeba malé.
Vše, čeho básník lačen **jest**,
v mou duši stále **vámi slétá**:
zapomenutí v bouři světa,
řeč přátel, jež tak sladce **zní**.
To tam **je** tolik, tolik dní
z těch dob, kdy neklidně a krásně
o mladé Taťáně **jsem snil**
a Oněgina **objevil** –
a dálka svobodné mé básně
kdy **kmítala** se v magickém
kryystalu ještě v srdci mém.*

(J. Hora)

***

Byla jsem, Oněgine, mladá,
 mladší než dnes, i lepší *snad*...
 a *měla jsem vás* vroucně ráda...
 Co *našlo* srdce v srdci?... Chlad.
 Jak vaše *promluvílo*?... Stroze.
Viděl jste v lásce, v její touze,
 jen bláhovost mých dívčích let.
Nesmím si ani pomyslet,
 jak ledově *jste* na mě *pohléd*,
 jak *jste mě káral*... *Uznávám*:
chtěl jste brát na mé mládí ohled,
 v ničem *jste nepřekročil* mez...
 a *jsem vám* vděčná... právě dnes.

L

Sbohem i *ty*, *můj druhu* v bdění,
ty, láska, kterou utkal sen,
 sbohem, *ty drobná*, každodenní
 a živá práce. *Dostal jsem*
 od *vás* to, po čem básník *touží*:
 toulky cest bez trní a hloží,
 radostné schůzky s přáteli.
 Co všedních dnů, co nedělí
uběhlo od chvíle, kdy v kole
 vířivých vidin bez jména
 Tatjanu *zhléd jsem*, Evžena,
 a kdy jen křišťálová koule
spřádala z mlžných oparů
 můj volný román do tvaru.

(O. Mašková)

***

Já byla mladší, Oněgine,
 a možná lepší, *zdá se mi*.
Vy už jste ovšem poznal jiné,
 a tak *jste zůstal* studený
 a vyznání *jste odbyl* klidně.
 Do dneška krev *mi* v žilách *stydne*,
 když *vzpomenu si* na pohled,
 se kterým *jste* ty řeči *ved*.
Byl tolik chladný. *Uznávám* ale
 přes všechno tehdejší svůj žal,
 že *jste se* tenkrát *zachoval*
 ušlechtilé a dokonale.
 Co *jste* té hloupé holce *řek*,
 za to *vám* *vyslovuji* vděk.

L

Sbohem, *můj věrný ideále*,
 i *ty*, *můj zvláštní příteli*!
Dám sbohem práci, i když malé,
 k níž *jste* tak živě *přispěli*
 vším, co kdy básníkovi *slouží*,
 tím klidem vprostřed světských bouří,
 přátelským slovem nejedním.
 Už *uplynulo* hodně dní
 od doby, kdy *jsem* Oněgina
 a s *ním* i mladou Tatjanu
 ve volně psaném románu
 jen ve snech, nezřetelně *vnímal*
 a *hleděl* mlhou do dáli
 jak přes magické krystaly.

(M. Dvořák)

***

Pro analýzu osmé hlavy byly vybrány XLIII. strofa, v níž Taťána reaguje na Oněginův dopis, a L. strofa, která uzavírá celý příběh.

V prvním verši XLIII. strofy všichni překladatelé zachovali oslovení, které je uvedeno v textu originálu a rovněž tvary komparativu přídavných jmen. Mašková zde navíc užila i přídavné jméno v pozitivu, což je typické spíše pro mužské překlady. Vsuvku na druhém verši této strofy použil však pouze M. Dvořák (*zdá se mi*, v textu originálu - *кажется*), zatímco J. Hora a O. Mašková ji vynechali (Hora: *tenkrát – a lepší snad než teď*, Mašková: *mladší než dnes, i lepší snad*).

Ve třetím verši se překlad M. Dvořáka rozchází s textem originálu (Puškin: *И я любила вас; и что же?* Dvořák: *Vy už jste ovšem poznal jiné*). J. Hora tuto pasáž přeložil následujícím způsobem: *Měla vás ráda. A jak vše plyne...*; překlad Olgy Maškové je ještě intenzivnější: *a měla jsem vás **vroucně** ráda* (hyperbolizace).

Následující verš v překladu J. Hory a O. Maškové začíná otázkou (Hora: *A jakou dalo odpověď / mi vaše srdce?* Mašková: *Co našlo srdce v srdci?*). V obou případech jsou srdci přisuzovány lidské vlastnosti, jedná se tedy o metaforu, personifikaci. M. Dvořák v této části strofy pokračuje oznamovací větou (*a tak jste zůstal studený*).

V následujících dvou verších v překladu J. Hory byl použity další dvě tázací věty (*Bylo to tak? Vám nijak nová / nebyla dívčí láska přec?*), stejně jako je tomu v textu originálu. V překladu O. Maškové byla použita pouze jedna tázací věta (*Jak vaše promluvílo? Stroze.*). Dvořák zde pokračuje v oznamovací větě započaté na předchozím verši (*a vyznání jste odbyl klidně*). Překlad O. Maškové a M. Dvořáka je v této části expresivnější než překlad J. Hory. Mašková expresivity dosáhla pomocí metafory (*bláhovost mých dívčích let*), zatímco Dvořák užitím ustáleného spojení (*Do dneška mi krev v žilách stydne*), které je navíc téměř přesným překladem originálu (*стынет кровь*).

V osmém verši XLIII. strofy Puškin použil citoslovce (*И нынче — боже! — стынет кровь*). Tento prvek ve svém překladu zachoval pouze J. Hora (*A teď – můj Bože – hrozná věc*), zatímco O. Mašková i M. Dvořák ji ve svém překladu neuvádějí (Mašková: *Nesmím si ani pomyslet*, Dvořák: *... se kterým jsme ty řeči ved*).

Ve druhé polovině dané strofy Mašková použila výraz *ledově* (*jak ledově jste na mě pohléd*), je možné v tomto přeneseném významu považovat za expresivní. Navíc je významově blízký textu originálu - *Как только вспомню взгляд холодный*. Expresivní je rovněž překlad M. Dvořáka, díky knižnímu výrazu *žal*. V překladu J. Hory zde můžeme pozorovat tzv. onikání, tedy užívání tvarů 3. osoby množného čísla při

oslovování osoby, které prokazujeme úctou (*vzpomenou vaši upjatost*). V češtině je tento jev za považován historismus.

V závěrečné pasáži této strofy je překlad Maškové opět expresivní, díky ustálenému slovnímu spojení *brát ohled* (*chtěl jste brát na mé mládí ohled*) a metaforickému vyjádření *překročit mez* (*v ničem jste nepřekročil mez*). Překlad M. Dvořáka je v této pasáži také expresivní, nese ovšem negativní nádech. Dvořákova Taťána v něm o sobě mluví jako o *hloupé holce*. Na posledním verši je jeho překlad naopak poněkud nadnesený, díky slovnímu spojení *vyslovovat vděk*. Tento poslední verš O. Mašková přeložila jako *a jsem vám vděčná... právě dnes* a J. Hora – *Jsem z celé duše vděčna vám*. Právě Horův překlad zde nejlépe vystihuje originál (*Я благодарна всею душой...*).

Největší počet sloves v XLIII. strofě jsme zpozorovali v překladu O. Maškové (14), dále M. Dvořáka (12) a nejméně v překladu J. Hory (11). Jeho překlad se naopak vyznačoval největším počtem osobních zájmen (8); v překladu O. Maškové a M. Dvořáka byl použit shodný počet osobních zájmen – 4. Co se týče počtu užitých částic, nejvíce jich použila O. Mašková (3), dále J. Hora (2) a M. Dvořák užil pouze 1 částici. Překlad J. Hory dále vykazuje největší počet tázacích vět (3), O. Mašková ve svém překladu použila 2 věty tázací, M. Dvořák ani jednu. M. Dvořák ve svém překladu použil po jedné vsuvce a oslovení. V překladu O. Maškové a J. Hory figuruje pouze 1 oslovení, zatímco vsuvky v XLIII. strofě vůbec nepoužili. Ve výchozím textu jsme zpozorovali 9 sloves, 12 osobních zájmen, 5 částic, 1 citoslovce, 5 vět tázacích a dále po jedné větě zvolací, vsuvce a oslovení.

Na začátku L. strofy je v každém z překladů použito hned několik oslovení. To je opodstatněno originálem, v němž jsou v prvních třech verších použita tři oslovení (*мой спутник странный, мой верный идеал, живой и постоянный, / Хоть малый труд*). V překladu J. Hory bylo zpozorováno o jedno méně (*věrný ideále, divný druhu z cest*), stejně jako v překladu M. Dvořáka (*můj věrný ideále, můj zvláštní příteli*). Překlad O. Maškové se v prvních třech verších vyznačuje dokonce vyšším počtem oslovení než je v originálu (*můj druhu v bdění, ty, láska, ty drobná každodenní i živá práce*). Zatímco v překladu J. Hory a M. Dvořáka je patrný silný vliv originálu, interpretace O. Maškové je poměrně dost volná, o poznání lyričtější dokonce i než originál a velmi expresivní. Jednak díky knižnímu výrazu *druh*, který však užil i J. Hora, dále pak díky celému obratu *druh v bdění*, který působí značně uměleckým dojmem. Následující oslovení *láska, kterou utkal sen* vůbec nevychází z originálního textu a díky této metafoře je text

expresivní. V posledním případě Mašková oslovuje: *ty drobná, každodenní i živá práce* a v tomto případě naopak téměř doslovně překládá originál (*живой и постоянный, / Хоть малыи труд*). Za expresivní můžeme považovat i ustálené spojení *dát sbohem* v překladu M. Dvořáka.

Ve čtvrtém verši dané strofy je expresivní překlad J. Hory, který užil knižní výraz *lačen* (od slovesa *lačnět*). O. Mašková použila neutrální výraz *toužit* a M. Dvořák zcela změnil konstrukci věty a také použil neutrální jazykové prostředky (*vším, co kdy básníkovi slouží*).

V pátém verši je tentokrát expresivní pouze překlad J. Hory, který zde užil metaforu *v mou duši stále vámi slétá*. V následujícím verši užili metaforu všichni tři překladatelé. J. Hora a M. Dvořák se inspirovali originálem (*в бурях света*). J. Hora tedy přeložil jako *v bouři světa* a M. Dvořák jako *světské bouře*. V překladu O. Maškové je vliv textu originálu patrný podstatně méně - *toulky cest bez trní a hloží*, kde *trny a hloží* použily jako symbol potíží. V závěru první poloviny strofy J. Hora použil expresivní výraz *sladce*, který byl komentován již v předchozích kapitolách.

V druhé polovině této strofy autor užil epizeuxis (*много, много дней*), kterou po něm zopakoval pouze J. Hora (*tolik, tolik dní*). O. Mašková v této pasáži použila jednu z rétorických figur – synekdochu (*co všedních dnů, co nedělí*). Překlad M. Dvořáka v této části strofy nevykazuje žádné podobné umělecké prostředky.

Z hlediska expresivity představuje další zajímavý moment metafora v překladu O. Maškové: *v kole / vířivých vidin bez jména*, která jejímu překladu dodává intenzitu v porovnání s překlady jejích kolegů, které jsou o poznání více strohé (Hora: *kdy neklidně a krásně / o mladé Taťáně jsem snil*; Dvořák: *kdy jsem Oněgina / a s ním i mladou Taťánu (...) nezřetelně vnímal*). Další metafora se objevila v překladu J. Hory: *a dálka svobodné mé básně / kdy kmitala se v magickém / krystalu*. Především začátek této pasáže je pod silným vlivem textu originálu - *И даль свободного романа*. O. Mašková v této pasáži použila slovní spojení *křišťálové koule*, které se často asociuje s pohádkami (pohádkové lexikum) a může být tedy považováno za expresivní. Mašková dále připojila metaforu (*sprádala z mlžných oparů...*) nicméně se zde odklání od autorova textu, kde se objevuje *магический кристалл*, tedy *magický krystal*, který ve svém překladu použili zbývající dva překladatelé. M. Dvořák svůj překlad zformuloval následujícím způsobem: *a hleděl mlhou do dáli / jak přes magické krystaly*; užil tedy knižní výraz *dále* a celkově jeho verze vyznívá velmi poeticky.

Při analýze četnosti výskytu sloves, největší počet vykazoval překlad J. Hory a M. Dvořáka (7) a nejméně O. Maškové (5). Co se týče osobních zájmen, nejvíce jich použila O. Mašková (4), o jedno méně J. Hora (3) a M. Dvořák pouze 2 osobní zájmena. J. Hora a M. Dvořák ve svém překladu užili 2 oslovení; nejvíce jich však užila O. Mašková (3). Dvořák navíc svůj překlad obohatil o 1 větu zvolací. Výchozí text vykazuje 5 sloves, 8 osobních zájmen, 2 částice a 3 oslovení.

5.9 Shrnutí

Přestože cílem této analýzy bylo nalézt v překladech J. Hory, O. Maškové a M. Dvořáka odlišnosti podmíněné genderem jednotlivých překladatelů, v průběhu práce jsme věnovali pozornost i řadě dalších hledisek, které s genderovou analýzou souvisí spíše v širším pojetí. Tato část práce je věnována těmto zajímavým momentům, které byly komentovány v praktické části bakalářské práce.

Významné místo v naší analýze zaujímá určování metafor a dalších druhů obrazných pojmenování. Ve všech třech překladech se tyto prostředky hojně vyskytovaly, ačkoli u každého překladatele byla patrná odlišná motivace jejich volby. Překlad Josefa Hory se obecně vyznačoval vysokou mírou přesnosti překladu, překladatel se poměrně zřídka dopouštěl nepřesností nebo se významově odchyloval od výchozího textu. Tento fakt se promítl i do obrazných pojmenování v jeho překladu, která byla často velmi výstižným překladem originálu, popřípadě v nich byly zachovány stěžejní komponenty, v nichž spočívalo posunutí významu v textu (*хоть единственный звук - alespoň jeden звук*).

Olga Mašková měla tendenci naopak překládat spíše volněji a v její verzi byly časté zásadní odchylky od výchozího textu. Totéž se odrazil i v obrazných pojmenováních v jejím překladu. Zaujalo nás opakované užití slova *kolotoč* v rámci metafor v XLI. strofě páté hlavy (*Vše víří v divém kolotoči*) a v XIV. strofě šesté hlavy (*zavířil prudký kolotoč*), které nepovažujeme za úplně zdařilé. Z tohoto hlediska překlad O. Maškové působil poněkud přehnaně, těžkopádně a místy až komicky (*apokalypsa jepičí*).

Překlad Milana Dvořáka se v porovnání s verzemi Maškové a Hory vyznačoval umírněnějším výběrem jazykových prostředků. Obrazná pojmenování v jeho podání působila střízlivě a adekvátně ve vztahu k původnímu textu.

Zajímavá je rovněž otázka překladu osobních jmen hlavních hrdinů. V překladu O. Maškové figuruje *Tatjana a Lenskij* (tedy přetransliterovaná podoba jmen), zatímco J. Hora a M. Dvořák zvolili jejich počeštěnou podobu – *Taťána a Lenský*. Jméno titulní postavy jednotliví překladatelé rovněž přeložili odlišně – J. Hora jako *Eugen Oněgin* (podmíněno dobou), O. Mašková a M. Dvořák jako *Evžen Oněgin*.

Co se týče interpunkce, v analyzovaných ukázkách ve většině případů překladatelé vycházeli z textu originálu. Výrazně vyšší počet otazníků (celkem 10) jsme zpozorovali v XIV. strofě sedmé hlavy v překladu O. Maškové. Překladatelka také jako

jediná použila závorčky v XVII. strofě čtvrté hlavy. Pro její překlad je rovněž charakteristické nadužívání tří teček, které naznačují přerušovanou řeč (viz například XIV. strofa v šesté hlavě).

Dalšími zvláštnostmi překladu Olgy Maškové, na které jsme v praktické části poukazovali, jsou neobvyklé či neexistující tvary slov, které používala. Překladatelka ve své interpretaci *Evžena Oněgina* nejednou užila prvky nespisovného jazyka především v dialogu chůvy a Taťány v XIX. strofě třetí hlavy (*seš, svejch*; protetické *v-* ve slově *voříšek*). Stejně tak jsme ve druhé hlavě u slova *popel* upozorňovali na nestandardní užití koncovky *-i* v dativu singuláru, nebo sufix *-ový* ve slově *lilový*, které je podle norem spisovného jazyka nesklonné (*lila*).

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo aplikovat hypotézy týkající se genderových rozdílů v překladech mužů a žen na tři nejnovější české překlady Puškinova *Oněgina* a na základě analýzy vybraných ukázek platnost těchto hypotéz v rámci vybraného vzorku potvrdit, nebo naopak vyvrátit. Sledovali jsme kategorie četnosti užívání sloves, osobních zájmen, tázacích vět, vsuvek, oslovení a především výrazové prostředky expresivity (částice, citoslovce, zvolací věty). Po vyhodnocení výsledků analýzy jsme došli k následujícím závěrům:

Podle výchozích předpokladů mají ženy tendenci užívat ve svých překladech větší počet sloves než překladatelé – muži. Tento předpoklad se však nepotvrdil. Z 16 zkoumaných strof byl v překladu O. Maškové užit větší počet sloves než v překladech J. Hory a M. Dvořáka pouze v 5 strofách, v 5 strofách byly výsledky nejednoznačné a v 6 strofách byl tento předpoklad zcela vyvrácen. Jako problematický aspekt se zde projevila podkategorie přechodníků, které jsou v současném ruském jazyce běžným jevem, avšak v českém jazyce je jejich používání poměrně vzácné. Domníváme se, že právě užívání většího počtu sloves je spojené s celkovou dynamikou textu, která by byla přechodníkovými tvary naopak spíše utlumena z důvodu komplikovanosti čtení takového textu pro moderního čtenáře.

Další z výchozích hypotéz je častější užívání především osobních zájmen překladatelkami. I tento předpoklad byl však v 9 případech vyvrácen, ve 3 případech byly výsledky všech překladatelů shodné a pouze ve 4 strofách O. Mašková užívala větší počet osobních zájmen.

Absolutně vyvrácen byl dále předpoklad, že překladatelky mají sklon k častějšímu užívání částic než překladatelé. Daná hypotéza byla potvrzena pouze v 1 ze zkoumaných strof, v 6 případech byl použit stejný počet částic ve všech překladech a v 9 případech jsme upozorovali na větší počet částic v překladech J. Hory a M. Dvořáka. Tato hypotéza byla čerpána z ruského zdroje, který se zabýval překlady do ruštiny. Domníváme se, že v češtině jsou částice obecně mnohem méně užívaným slovním druhem, než je tomu v ruštině, a proto tento předpoklad nebyl potvrzen.

K zápornému výsledku jsme dospěli i u kategorie citoslovcí, jelikož v 5 strofách Horův či Dvořákův překlad obsahoval větší počet citoslovcí v porovnání s překladem O.

Maškové, v 9 případech nebyly výsledky jednoznačné a pouze ve 2 strofách byly citoslovce v překladu O. Maškové početnější než v překladu jejich kolegů.

V kategorii tázacích a zvolacích vět jsou výsledky analýzy vyrovnané. Co se týče tázacích vět, v 10 strofách byl jejich počet v překladu vyrovnaný, ve 3 strofách byl předpoklad častějšího užívání zvolacích vět v ženském překladu potvrzen a ve 3 strofách vyvrácen. K podobným výsledkům jsme došli i v případě vět zvolacích – v 6 strofách byl jejich počet vyrovnaný, v 5 strofách se předpoklad častějšího užívání zvolacích vět ženami potvrdil a v 5 strofách byl vyvrácen. V těchto kategoriích jsou tedy výsledky analýzy nejednoznačné.

Tendence překladatelek užívat větší počet vsuvek se u zkoumaného vzorku potvrdila pouze v 1 strofě, v 9 strofách byl počet vsuvek shodný ve všech překladech a v 6 strofách byl vyvrácen. Sklon překladatelek užívat větší počet oslovení byl rovněž vyvrácen – oslovení v překladu O. Maškové převažovala pouze ve 3 strofách, v 9 strofách byl počet shodný ve všech překladech a ve 4 strofách počet oslovení v Horově a Dvořákově překladu převažoval.

Poslední, velmi podrobně zkoumanou kategorií, byla expresivita. Podle výchozích předpokladů mají ženy tendenci spíše zjemňovat popisované okolnosti, užívat větší počet deminutiv a citově zabarvených slov s kladnou konotací. Naopak muži mají sklon užívat spíše neutrální lexikum, popřípadě lexikum s nižšími konotacemi. Při zkoumání expresivity jsme narazili na dva problémy. Prvním z nich je fakt, že expresivitu nelze jednoznačně „změřit“ a její následné porovnávání je obtížné. Druhým z nich byla právě zmiňovaná odlišnost jazykových norem v obdobích, kdy jednotlivé překlady vznikaly. Právě druhým bodem je způsobena určitá míra knižnosti Horova překladu.

Ve zkoumaných ukázkách se s ohledem na téma nijak výrazně neprojevil sklon mužů ke zhrubování řeči; nicméně především v překladu M. Dvořáka jsme si všimli častějšího užívání neutrálních jazykových prostředků ve srovnání s překlady J. Hory a O. Maškové. V posledním zmiňovaném překladu jsme zaznamenali skutečně vysokou míru expresivních jazykových prostředků, avšak v některých případech i s nižšími konotacemi (nejvýraznější příklad – *ksakru* – první hlava, I. strofa). V ostatních případech však Mašková volila takové umělecké prostředky, které jejímu textu dodávaly velmi lyrické vyznění, které občas působilo až poněkud nepatřičným dojmem.

V celkovém součtu tedy musíme konstatovat, že většina výchozích hypotéz byla při analýze prováděné na zmiňovaných třech překladech vyvrácena, případně nebylo

možné je jednoznačně potvrdit. Jsme si vědomi toho, že pro dosažení větší objektivity při posuzování sledovaných jevů by bylo nutné provést další výzkum na početnějším vzorku překladů.

РЕЗЮМЕ

Темой настоящей бакалаврской работы являются современные чешские переводы «*Евгения Онегина*». Цель работы: проанализировать избранные отрывки данного произведения и на основании результатов анализа подтвердить, или опровергнуть правильность гипотез, касающихся тенденций мужского и женского языка, выдвинутых в теоретической части работы. Бакалаврская работа состоит из теоретической и практической частей. Теоретическая часть состоит из 4 глав.

В первой главе даётся объяснение важности «*Евгения Онегина*» как произведения, оказавшего неоспоримое влияние на мировую литературу. В главе 1.1 выявляются исторические события, сопровождающие возникновение произведения и отображающиеся в самом тексте романа. Первым из данных аспектов является изменение политических настроений в России, что связано с изменениями в обществе в целом (1.1.1). Следующий важный момент - восстание декабристов (1.1.2). Здесь даётся объяснение тому, каково было отношение Пушкина к декабристам и кровавым событиям декабря 1825 года. Не последнюю роль в жизни и творчестве автора сыграло восхождение на трон нового царя Николая I.

Исходя из статей Белинского, в главе 1.2 подробно описано значение «*Евгения Онегина*» не только для русской, но и для мировой литературы.

Во второй главе резюмируются чешские переводы «*Евгения Онегина*» с 1860 по 2006 год. В главе 2.1 приведены переводы, появившиеся в период с 30-х гг 19 века до 1934 года, в том числе выдающегося учёного Я. Э. Пуркине, В. Ч. Бендла, В. А. Юнга и И. Наймана. В главе 2.2 подробнее описывается жизнь и творчество переводчиков, работавших над переводами «*Евгения Онегина*» с 1936 по 2006 год - Й. Горы, О. Машковой и М. Дворжака.

В третьей главе внимание уделяется гендерным исследованиям в целом, перечисляются главные темы исследований и организации, занимающиеся данной проблематикой на территории Чешской республики.

В главе 3.1 даётся толкование понятий «*пол*» и «*гендер*», так как полное понимание разницы между данными понятиями необходимо для их правильного употребления.

В главе 3.2 под названием «Гендер и развитие позиций мужчин и женщин в обществе» описан социальный диалог между мужчинами и женщинами в 3-х ключевых стадиях. Первой из них является 16 век, в котором положение женщин в обществе и права женщин были ущемлены. Однако, именно в 16 веке равноправие женщин стало устанавливаться, главным образом, в области труда, хотя данное явление сталкивалось с непониманием в обществе.

Далее характеризуется ситуация в 19 веке, который ассоциируется с промышленной революцией. Здесь подчёркивается дискриминация женщин со стороны некоторых учреждений. Так, женщины, например, были лишены избирательного права, и образование для них было недоступным. Как и на предыдущем этапе, считалось, что эмансипация женщин ставит под угрозу традиционные ценности, к примеру, институт брака.

В настоящее время может казаться, что, с точки зрения закона и политических прав, все различия уже удалось преодолеть, хотя всё ещё существует мнение, что изменение положения женщин в обществе отнимает у них ощущение личного счастья. В дальнейшем наблюдается появление новых возможностей для самореализации обоих полов.

В главе 3.3 даётся описание обстановки в Чешской республике до и после 1989 года, который можно считать переломным. 1989 год связан с появлением негативных (к примеру, безработицы) и позитивных явлений (возникновение разного типа общественных организаций, в том числе уделяющих внимание и гендерному вопросу). Информация о вопросах гендера в Чешскую республику проникает из-за рубежа. В общем, можно сказать, что женщины в обществе стали свободнее в то время, как роль мужчин тоже претерпела ряд изменений, только постепенно и без надлежащего внимания.

В четвёртой главе освещается развитие гендерной лингвистики в Чешской республике. По статье Яны Валдровой, возникновение гендерной лингвистики сопровождаются несколько проблем, а именно: расхождение в названии, ограниченный доступ к зарубежной библиографии, небольшое количество авторов, пишущих на чешском языке и отсутствие пространства для дискуссии. Первая информация о влиянии гендера на высказывание говорящего проникает в Чешскую республику из Англии. Вследствие этого возникают нейтральные, что касается рода, неологизмы и директивы против языковой дискриминации женщин.

В главе 4.1 говорится о развитии исследований гендерной лингвистики в России. Последние стали проводиться приблизительно 20 лет назад, и в то же время стал употребляться термин «гендер». Появляются те же проблемы, что и в Чешской республике. Следующей проблемой является факт, что все зарубежные теории появляются в России в одно время в качестве объединённой идеологии, несмотря на логические противоречия. Вопреки этому в настоящее время исследования гендерной лингвистики в России динамически развиваются.

Следующим аспектом гендерной лингвистики является отличие в выборе мужчинами и женщинами разных языковых средств. Считая перевод литературным высказыванием, можно наблюдать данные отличия даже в тексте перевода (4.2). В бакалаврской работе упоминается статья Сабины Широковской, в которой были подвергнуты анализу переводы книги «Любовник леди Чаттерлей» Дэвида Лоуренса. Данная статья была подвергнута критике со стороны В. Янише, упрекавшего автора в поверхностном знании жизни и работы обоих переводчиков (Ф. Врба, С. Йиловска) и в неспособности оценить искусные переводческие решения, не слишком придерживающиеся текста оригинала.

В главе 4.3 под названием «Язык мужчины женщины в переводе» отмечено, что гендерные специфики перевода являются ещё мало изучённой областью и далее перечислены конкретные специфики мужского и женского перевода с приведением примеров. По предположениям авторов научных статей, женщины чаще, чем мужчины, склонны к употреблению в своих вариантах перевода местоимений, прежде всего личных (4.3.1), и частиц (4.3.2). Далее наблюдаются отличия в употреблении мужчинами и женщинами имён прилагательных: мужчины чаще употребляют качественные имена прилагательные в форме положительной степени в то время, как женщины отдают предпочтение именам прилагательным в форме сравнительной степени (4.3.3). Женщины, переводя, склонны к употреблению большего количества глаголов по сравнению с мужчинами (4.3.4).

В области синтаксиса женщины склонны чаще создавать не прямой порядок слов в предложении и употреблять сложносочинённые предложения, эллиптические конструкции, вопросительные и восклицательные предложения, в то время как мужчины - сложноподчинённые предложения. Тексты мужчин бывают краткими, предметными и менее динамичными.

Что касается композиции предложения, женщины, осуществляя перевод, склонны употреблять больше вводных слов и обращений, чем мужчины, и реже употребляют повелительное наклонение (4.3.6). Отличия наблюдаются и в ассоциативной области (4.3.7): описывая действительность, женщины лучше разбираются в готовке, моде, заботе о домашнем хозяйстве; мужчины, наоборот - в технике, спорте и мелких ремонтных работах. Описывая эмоции, мужчины сдержанны. На уровне лексики женщины склонны к гиперболизации, употреблению слов с коннотацией, книжной лексики и слов, типичных для фольклора.

По мнению профессора Елинка, мужчины склонны к огрублению речи, а женщины - к употреблению уменьшительных имён, преувеличиванию и употреблению эвфемизмов (4.3.9). В высказываниях женщин также наблюдается большая конкретность по сравнению с высказываниями мужчин (4.3.10) и отличия в организации словарного запаса, из-за которых для мужчин проще употреблять его периферийную часть.

Практическая часть (**5 глава**) посвящена анализу. В соответствии с целью работы для анализа были выбраны 2 строфы из каждой главы «*Евгения Онегина*», каждой из которых посвящена одна глава практической части. Для удобной ориентации в практической части в начале каждой главы представлен отрывок оригинального текста и соответствующие части переводов Й. Горы, О. Машковой и М. Дворжака.

В дальнейшем названы обнаруженные в переводах отличия и приведён комментарий. Данные заполняются в таблицы в приложении. Далее необходимо учитывать различные языковые нормы, действовавшие в период работы отдельных переводчиков. Данными различиями обусловлено, к примеру, некоторое количество книжных выражений и наличие в переводе Й. Горы деепричастных оборотов, которые в современном чешском языке употребляются очень редко. Комментируя экспрессию отдельных выражений, автор исходит из пометок в «*Словаре литературного чешского языка для общественности и школы*» и «*Большом толковом словаре русского языка*» (Гл. ред. С. А. Кузнецов), доступном на веб-сайте www.gramota.ru.

В заключительной части работы подведены итоги анализа. Что касается количества глаголов, предположение о тенденции женщин употреблять их в большем количестве по сравнению с мужчинами подтвердилось всего в 5 строфах,

в 5 строфах результат оказался неоднозначным, и в 6 строфах из 12 подвергнутых анализу данное предположение было опровергнуто.

Следующим пунктом является тенденция женщин к употреблению большего количества личных местоимений по сравнению с мужчинами. В конечном счёте настоящее предположение также не подтвердилось в 9 случаях, в 3 строфах были результаты анализа схожие, и всего в 4 строфах в переводе О. Машковой было обнаружено больше личных местоимений, чем в версиях Й. Горы и М. Дворжака.

Абсолютно опровергнуто было предположение о тенденции женщин к большему употреблению частиц по сравнению с мужчинами-переводчиками, поскольку данное явление было обнаружено всего в 1 строфе, в 6 строфах было обнаружено такое же количество частиц во всех переводах, и в 9 случаях количество частиц в переводах Й. Горы и М. Дворжака превысило количество частиц в переводе О. Машковой.

В области междометий результаты анализа не подтвердили верность гипотезы (в 5 строфах количество междометий в переводах мужчин превысило количество междометий в переводе О. Машковой, в 9 строфах были результаты схожими, и всего в 2 случаях количество междометий в переводе Машковой было больше, чем в вариантах Й. Горы и М. Дворжака).

Категория вопросительных и восклицательных предложений представляет собой единственную категорию, результаты которой были неоднозначными, так как в 10 строфах количество вопросительных предложений было одинаковым, в 3 строфах предположение о большем употреблении женщинами вопросительных предложений было подтверждено и в 3 строфах опровергнуто. Также анализ показал, что в 6 строфах количество восклицательных предложений было одинаковым, в 5 строфах предположение о тенденции к употреблению большего количества восклицательных предложений в женских переводах было подтверждено и в 5 случаях опровергнуто.

Гипотеза о склонности женщин к употреблению большего количества вводных слов и обращений тоже была опровергнута. Количество вводных слов в версии О. Машковой преобладало всего в 1 строфе, в 9 случаях результат был одинаковым, и в 6 строфах было предположение опровергнуто. Что касается обращений, положительный результат был обнаружен всего в 3 строфах, 9 строфах

количество обращений было одинаковым и в 4 строфах количество обращений в мужских переводах было больше по сравнению с версией О. Машковой.

Последняя область - экспрессия. В данной области наблюдались самые яркие отличия во всех вариантах перевода. С учётом темы, тенденция мужчин к огрублению речи не наблюдалась, хотя, как ни удивительно, отмечено выражение с сильно отрицательной коннотацией в переводе О. Машковой. В некоторых частях перевода М. Дворжака действительно наблюдалась нейтральная лексика, в то время как О. Машкова и Й. Гора отдали предпочтение эмоционально окрашенным языковым средствам. Проблематичной оказалась книжная лексика в переводе Й. Горы, как уже упоминалось в 5 главе. Однако, в большинстве случаев О. Машкова употребляла поистине художественные средства, обогащающие её версию перевода и придающие ему лирический характер, хотя, в некоторых случаях, усиление экспрессии вызывало неуместные впечатления от перевода.

В целом, необходимо отметить, что большинство исходных гипотез, касающихся мужского и женского перевода, было опровергнуто или невозможно было их однозначно подтвердить. Для достижения максимальной степени объективности, необходимо провести дальнейшее исследование, подвергающее анализу более широкий образец переводов.

BIBIOGRAFIE

Literatura

BĚHOUNEK, Václav. *Alexandr Sergejevič Puškin – život, dílo ohlasy*. Praha: Práce, 1949.

BĚLINSKIJ, Vissarion Grigorjevič. *Spisy Alexandra Puškina*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955, s. 449.

FRYNTA, Emanuel a kol.: *Modři husaři: Z díla děkabristů*. Odeon, Praha, 1967.

JEHLIČKA, Miloslav. *Alexandr Sergejevič Puškin: k dvoustému výročí narození*. Praha: Solín, 2000.

JELÍNEK, Milan. *Existuje obecný styl ženský a mužský?* In *Žena-jazyk-literatura*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta UJEP, 1997. s. 297-302.

JÍLEK, Viktor. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty: Studijní text pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého.

OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000.

HOMOLOVÁ, Květa a kol. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století: Slovníková příručka*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 17.

RICHTEREK, Oldřich: *K moderním českým překladům Puškinova Evžena Oněgina*. *Slavia* 69, 2000, č.3, s. 353-360.

RUBÁŠ, Stanislav. *Já píši Vám: Evžen Oněgin v českých překladech*. Brno: Host, 2009.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Vyd. 2., opr. a dopl., Dotisk 2001. Praha: Academia, 1998.

SOKAČOVÁ, Linda a APPELTOVÁ, Michaela. *Gender a demokracie 1989-2009*. Praha: Gender Studies, 2009.

STĚPANOVÁ, Ludmila. *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007..

ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5. rozš. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008.

ZAHRÁDKA, Miroslav. *Slovník rusko-českých literárních vztahů*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2008.

ГРИЦЕНКО, Елена Сергеевна. *Язык как средство конструирования гендера*. Нижний Новгород, 2005. Дисертация на соискание учёной степени доктора филологических наук. Нижегородский государственный лингвистический университет им. Н.А. Добролюбова.

ИВАНОВ-РАЗУМНИК, Р. В.: *История русской общественной мысли*, т. I-II. Ст. Петербург: [б. и.], 1907.

Excerpované zdroje

PUŠKIN, Alexandr Sergejevič. *Eugen Oněgin*. 5. vyd. Praha: Odeon, 1977.

PUŠKIN, Alexandr Sergejevič. *Evžen Oněgin*. Praha: KMa, s.r.o., 2008.

PUŠKIN, Alexandr Sergejevič. *Evžen Oněgin: Jevgenij Onegin*. 2. vyd. Praha: Romeo, 2007.

Internetové zdroje

„Simultánní tlumočnick žije v neustálém stresu," říká Milan Dvořák. ČT24 [online]. 2008 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/27662-simultanni-tlumocnik-zije-v-neustalem-stresu-rika-milan-dvorak/>

Cenu Rudolfa Medka převzali Milan a Libor Dvořákoví. ČT24 [online]. 2012 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/173671-cenu-rudolfa-medka-prevzali-milan-a-libor-dvorakovi/?mobileRedirect=off>

Gender & sociologie. *Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.* [online]. 2013 [cit. 2013-10-16]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/oddeleni/gender-sociologie>

K české genderové lingvistice. *Naše řeč* [online]. 1997 [cit. 2013-10-17]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7365>

Milan Dvořák. *Databáze českého uměleckého překladu* [online]. 23. 5. 2012 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/Milan%20Dvo%25%99%C3%A1k>

Milan Dvořák. *Milan Dvořák* [online]. Údaj neuveden [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.milandvorak.cz/>

O Josefu Horovi. *Josef Hora* [online]. 2013 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.josefhora.cz/>

Obor genderových studií katedry sociologie FSS MU. *Genderová studia FSS MU* [online]. 2007-2013 [cit. 2013-10-16]. Dostupné z: <http://www.gender.fss.muni.cz/>

Olga Mašková. *Databáze českého uměleckého překladu* [online]. 23. 5. 2012 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/Olga%20Ma%C5%A1kov%C3%A1>

Podst. jména mužského rodu kolísající mezi měkkým a tvrdým skloňováním. *Internetová jazyková příručka* [online]. 2008-2013 [cit. 2013-11-28]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=220>

Гендерная асимметрия перевода. ДОКСА: *Збірник наукових праць з філософії та філології*. 2004, č. 6, s. 24-28. DOI: neuvedeno. Dostupné z: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/1337>

Петербург. *Литературный музей А. С. Пушкина* [online]. 2013 [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: <http://gim2-pushkin.do.am/index/peterburg/0-28>

Пушкин и декабристы. *Литературный музей А. С. Пушкина* [online]. 2013 [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: http://gim2-pushkin.do.am/index/pushkin_i_dekabristy/0-30

PŘÍLOHY

Hlava první

	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	13 (1)	5	4	1	0	2	0	0
Hora	14	3	0	1	2	1	0	0
Mašková	12	3	1	1	0	2	0	0
Dvořák	12	4	2	0	1	1	0	1

II. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	8 (1)	4	1	0	0	1	1	2
Hora	10	6	1	0	0	1	0	2
Mašková	9	3	0	0	0	0	0	1
Dvořák	13	5	2	0	0	0	0	1

Hlava druhá

	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	12	3	1	1	0	2	0	0
Hora	11	2	0	2	0	2	0	0
Mašková	11	2	0	1	0	0	0	0
Dvořák	13	2	1	0	0	0	0	0

	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	12	7	1	0	0	1	1	1
Hora	11	4	2	0	0	0	0	0
Mašková	14	5	1	0	0	1	0	0
Dvořák	13	4	5	0	0	1	1	1

Hlava třetí

XIX. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	10	9	2	2	0	3	1	4
Hora	14	5	2	5	2	2	0	3
Mašková	16	10	1	2	1	4	1	3
Dvořák	10	6	1	2	2	2	2	2

XX. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	5	5	0	0	0	0	0	1
Hora	9	2	0	1	0	0	0	1
Mašková	10	1	1	0	0	0	0	2
Dvořák	9	2	1	0	0	0	0	1

Hlava čtvrtá

XVII. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	14 (4)	4	0	0	0	0	0	0
Hora	13	4	0	0	0	0	0	0
Mašková	9	1	0	0	0	0	0	0
Dvořák	9	1	0	0	0	0	0	0

XLIX. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	10	4	3	0	2	4	0	0
Hora	12	3	3	0	3	2	0	0
Mašková	11	2	2	1	2	3	2	1
Dvořák	17	5	2	0	1	1	0	0

Hlava pátá

II. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	12 (5)	3	0	0	0	1	0	0
Hora	13 (1)	5	0	0	0	0	0	0
Mašková	13	1	1	0	0	0	0	0
Dvořák	12	3	1	0	0	1	0	0

XLI. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	10 (2)	4	1	0	0	0	0	0
Hora	9 (1)	4	0	0	0	0	1	0
Mašková	13	4	0	0	0	1	0	0
Dvořák	13	4	0	0	0	0	0	0

Hlava šestá

XIV. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	11 (1)	8	1	0	1	1	0	0
Hora	13	2	0	0	1	1	0	0
Mašková	17	1	0	0	2	0	0	0
Dvořák	14	4	1	0	1	0	0	0

XVIII. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	13	2	0	1	0	2	1	0
Hora	13	0	1	0	0	2	0	0
Mašková	13	3	1	1	0	1	0	0
Dvořák	10	3	1	0	0	1	0	0

Hlava sedmá

XII. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	13 (3)	2	1	0	0	0	1	0
Hora	14 (4)	0	1	0	0	0	0	0
Mašková	14	3	0	0	1	1	0	0
Dvořák	12	2	0	0	0	0	0	0

XXIV. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	3	3	4	1	3	0	0	0
Hora	9	2	4	1	3	0	0	0
Mašková	9	1	2	0	10	0	0	0
Dvořák	9	1	2	0	2	0	0	0

Hlava osmá

XLIII. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	9	12	5	1	5	1	1	1
Hora	11	8	2	1	3	0	0	1
Mašková	14	4	3	0	2	0	0	1
Dvořák	12	4	1	0	0	0	1	1

L. strofa	Slovesa	Osobní zájmena	Částice	Citoslovce	Tázací věty	Zvolací věty	Vsuvky	Oslovení
Puškin	5	8	2	0	0	0	0	3
Hora	7	3	0	0	0	0	0	2
Mašková	5	4	0	0	0	0	0	3
Dvořák	7	2	0	0	0	1	0	2

ANOTACE

Jméno a příjmení: Milena Sotolářová

Název katedry a fakulty: Katedra slavistiky, Filozofická fakulta

Název bakalářské práce: České překlady Evžena Oněgina (genderová srovnávací analýza)

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

Počet znaků: 140 561

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 17

Počet excerpovaných zdrojů: 3

Počet internetových zdrojů: 13

Anotace:

Bakalářská práce je věnována moderním českým překladům Puškinova Oněgina. Teoretická část pojednává o vzniku díla, jeho významu pro světovou literaturu a jeho významných překladech do češtiny. Dále je teoretická část zaměřena na genderová studia a genderovou lingvistiku. Následně jsou v práci předloženy hypotézy, týkající se specifík ženského a mužského překladu, které jsou aplikovány na vybrané pasáže překladů Evžena Oněgina za cílem dokázat, případně vyvrátit jejich platnost v moderních překladech daného díla.

Klíčová slova: A. S. Puškin, Evžen Oněgin, české překlady, gender, genderová analýza, J. Hora, O. Mašková, M. Dvořák

Abstract:

The thesis is focused on contemporary Czech translations of Pushkin's Eugene Onegin. The theoretic part deals with the formation of the novel, its importance for World literature and its important translations to Czech. After that, theoretical part of the thesis is focused on gender studies, language and gender. There are also presented the hypotheses about Man language and Woman translation, which are applied on selected parts of translations of Eugene Onegin to prove or disprove its validity in contemporary translations of Eugene Onegin.

Anglická klíčová slova: A. S. Pushkin, Eugene Onegin, the Czech translations, gender, the gender-related analysis, J. Hora, O. Maskova, M. Dvorak